

ARVYDAS PACEVIČIUS

MOLĖTŲ DEKANATO BAŽNYČIŲ BIBLIOTEKOS: KNYGŲ ŽENKLŲ LABIRINTAIS*

Įvadas. Molėtų dekanato¹ bažnyčiose saugomos ne tik rankraštinės metrikų knygos ir kiti archyviniai dokumentai. Čia, kaip ir kitose Lietuvos Romos katalikų bažnyčios parapijose, klebonijose, vienuolynuose, per ilgą laiką susikaupė bibliotekos², kurių knygų rinkinių ar jų fragmentų, pavienių knygų galima aptikti ir dabartinių bažnyčių zakristijose, palėpėse, klebonijose, bažnyčios chore. Didžiausi knygų rinkiniai saugomi Molėtų (243 knygos³), Giedraičių (apie 50), Suginčių (apie 40), Kuktiškių (apie 150), Labanoro (apie 40)⁴, mažesni – Joniško, Videniškių, Inturkės, Kirdeikių, Saldutiškio, Stirnių ir kt. bažnyčiose. Dažniausiai šie knygų rinkiniai yra sudėti kartu su archyvinėmis knygomis, todėl kalbėti apie

* Publikacija parengta vykdant projektus „Vilniaus bažnytinės provincijos archyvų dokumentų ir knygų metaduomenų informacijos sistemos plėtra, sklaida ir prieiga“ ir „Lietuvos Krikšto įprasminimas ir refleksija: europėjimo šaltinių kritika, sisteminimas, istoriografinis vaidmuo“, remiamus LVMSF.

¹ Molėtų dekanatas, kaip ir Kaišiadorių vyskupija, žvelgiant istoriškai, yra palyginti naujas darinys, sudarytas 1926 m., pertvarkytas 1991 m. Prisimintina, kad XVII–XX a. pradžioje Molėtų krašto bažnyčios priklausė Pabaisko, Brėslaujos, Ukmergės, Giedraičių, Švenčionių, Utenos dekanatams, jėjusiems ne tik į Vilniaus, bet ir į Žemaičių (nuo 1849 m.) vyskupystės sudėtį, o civilinės administracijos požiūriu – į Vilniaus ir Kauno gubernijų sudėtį.

² Konceptualų katalikų bažnyčių bibliotekų raidos ir istoriografijos aptarimą žr.: Marek Zahajkiewicz, „Zarys dziejów i znaczenie bibliotek Kościelnych“, in: *Archiwia, Biblioteki i Muzea Kościelne*, t. 56, Lublin, 1988, s. 133–138. Plačiau apie vienuolynų bibliotekas senojoje Lietuvoje žr.: Arvydas Pacevičius, *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje*, Vilnius: Versus Aureus, 2005.

³ Rimvydas Laužikas, Molėtų bažnyčios archyvo dokumentų ir senųjų knygų aprašas (rankraštis saugomas autoriaus archyve).

⁴ Apytiksliai skaičiai pateikti todėl, kad knygų rinkiniuose yra knygų su defektais (be antraštinio lapo), taip pat jos daugeliu atvejų sudėtos skirtingose bažnyčios ir (arba) klebonijos vietose.

dabartinę bažnyčios biblioteką kaip atskirą struktūrinį vienetą bažnyčioje ar parapijoje yra sudėtinga. Tačiau istoriniai šaltiniai liudija, kad Molėtų dekanate būta asmeninių kunigų knygų rinkinių ir institucinių bibliotekų, priklausiusių Bažnyčiai ir (arba) krikščioniškos draugijoms, taip pat pasaulietinėms organizacijoms, kurias Bažnyčia rėmė ar toleravo. Įdėmesnis skaitytojas daugelyje senųjų knygų pastebi išlikusių rankraštinių įrašų, antspaudų, pastabų paraštėse (marginalijų), kuriuos atitinkamuose tyrinėjimuose priimta vadinti *knygų ženklais*. Šiame straipsnyje juos ir aptarsime. Mėginsime atskirti *institucinius* ir *privačius* knygų ženklus, taip pat sieksime juos sugrupuoti pagal priimtą klasifikaciją (nuosavybės, dovanojimo-donaciniai, atminimo-memorialiniai, marginaliniai). Prisimintina, kad knygų ženklai klasifikuojami ne tik pagal pranešimo, informacijos turinį, bet ir pagal formą (antspaudas, išspaudas, įrašas, piešinys)⁵. Šiame straipsnyje ir aptarsime knygų ženklus tiek formalioju, tiek turinio semantinės informacijos aspektais. Straipsnyje nesiekiami išsamiai aptarti Molėtų dekanato bažnyčių bibliotekų istorinės raidos, taip pat jų fondų struktūros ir turinio. Tai būtų atskiro tyrimo objektas ir temos kelioms mokslinėms publikacijoms.

Raida. Vilniaus⁶, kaip ir Žemaičių vyskupijos⁷, bažnyčių bibliotekos minimos jau XVI–XVII a. istorijos šaltiniuose. Ankstyviausi knygų rinkinių paminėjimai bažnyčiose, priklausančiose dabartiniam Molėtų dekanatui, užfiksuoti Pabaisko ir Breslaujos dekanatų XVIII a. vizitacijose. Pabaisko dekanate 1726 m. vizitacijos⁸ metu aprašant Molėtų bažnyčios knygas

⁵ Plačiau apie knygų ženklų tipologiją ir klasifikaciją žr.: Arvydas Pacevičius, „Senųjų knygos nuosavybės ženklų tipologija“, *Knygotyra*, t. 43, 2004, p. 50–57; Domininkas Burbas, Arvydas Pacevičius, „Portretinės graffiti senųjų Lietuvos knygų paraštėse: kūrybinės iškvos mėginant plunksną“, *Knygotyra*, t. 46, 2006, p. 153–176.

⁶ Jan Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa djecezji wileńskiej*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1912, s. 321–324.

⁷ Vaida Kamuntavičienė, „Žemaičių vyskupijos parapijų bibliotekos 1675–1677 m.“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, LKMA metraščio priedas, t. 19, kn. 1, Vilnius: Katalikų akademija, 2005, p. 307–324.

⁸ Acta Visitationis Decanalis et Status Totius Decanatus Poboyscensis, ex mandato [...] Caroli Petri Pancerzyński Episcopi Vilmensis, per me Matthiam Petrum Eygierd Decanum et Parochum Poboyscensem, primis Mensi Novembris inchoatus; in Decembri continuatus, 1726, VUB RS, f. 57, B 53, b. 1229.

minimi du Romos katalikų mišiolai, iš kurių vienas suplėšytas ir visiškai netinkamas naudoti, sena agenda (*Agendam Vetustam*) bei evangelijų knygelė (*Libellum Evangeliorum*) ir kt. Tarp atskirai surašytų šventos atminties Konstantino Bžostovskio dovanotų daiktų įrašytas naujojo leidimo Romos mišiolas (*Missale Romanum Novae editionis*⁹). Skudutiškio ir kitų koplyčių knygos neminimos, o štai Inturkėje rasti trys mišiolai (*Mszarów 2. Trzeci Requiálny*), dvi agendas (*Agenda Wielka 1. Agenda mała z ewangeliczkami*) ir breviorius chorui (*Brewiarz do Choru*)¹⁰. Dubingių bažnyčioje būta mišiolo (*Missale*), mažojo gradualo (*Graduale Parvum*), didžiosios agendas (*agenda magna*), mažos evangelijų knygelės (*parvum Liber Evangeliorum*), procesų knygelės (*Procefsuum*), penkių metrikų knygų (*Libri Metricarum quinqvæ*), Pauliaus Kačinskio lenkiškų visų metų sekmadienių pamokslų (*Conciones Polonicæ in D[omi]n[i]cas totius anni Pavli Kaczynski*), visų metų homilijų (*Homiliæ totius anni*), seno leidimo veikalo Švč. Mergelės Marijos garbei (*opus in Lavdem B[eatæ] V[irginis] Mariae tipo antyqvo*), Biblijos lenkų kalba (*Biblia idiomata Polonico*), jėzuito Drekselio veikalo, bet suplėšyto ir neparengto [naudotis] (*opus a Drexely Societatis Iesu, fed leceratum et non Comparatum*), sekmadienių ir šventadienių pamokslų (*Sermones in D[omi]n[i]cas et festa*), pamokslų arba paaiškinimų apie laiką ir šventes (*Sermones feu Enarationes de Tempore et Festis*), Petro Paludiečio (Petri de Palude) [nenurodyto veikalo], ganytojiškų laiškų [knygos] (*Epistole pastorales*), [knygos apie] Šventąjį Sinodą (*Sacra Sinodus*), Buseмбаumo Apie dorybes (*De castitis Buzemba[um]*) ir kitų mažiau naudingų knygelėlių (*Alij libelli minus sunt utiles*)¹¹.

1783–1784 m. Breslaujos dekanas kun. Andrius Lenartavičius Kuktiškių bažnyčioje rado 12, o klebonijoje – 53 knygas; Labanoro bažnyčioje aptiktos 3 knygos, o klebonijoje knygų nebuvo, nes ji 1781 m. sudegė¹². XIX a. Labanore klebonijos biblioteka buvo atkurta kun. Juozapo Volskio, turėjusio

⁹ VUB RS, f. 57, B 53, b. 1229, l. 22/2.

¹⁰ *Ibid.*, l. 26/1.

¹¹ VUB RS, f. 57, B 53, b. 1229, l. 30/2.

¹² Wizyty całego dekanatu brasławskiego, 1783–1784, LVIA, f. 694, ap.1, b. 3505, l. 101r.; plg. Breslaujos dekanato vizitacija 1782–1783 m. atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio nurodymu (parengė Romualdas Firkovičius): Lietuvos istorijos šaltiniai, t. 7, Vilnius: LKMA, 2008.

nemažą asmeninių knygų rinkinį, konfiskuotą po 1863 m. sukilimo (plačiau žr. poskyrį apie asmenines bibliotekas). Vizitacijose pastebima tendencija inventorinti bažnytines (liturgines) ir choro knygas ir, ypač antroje XVIII a. pusėje, atskirai surašyti klebonijų knygų rinkinius, kurie šaltiniuose jau vadinami bibliotekomis. Antai Pabaisko dekanate 1782 m. vizitatorius, Pabaisko dekanas ir Livonijos kanauninkas Matas Vilčinskis tokią biblioteką, tvarkomą klebono Luko Vasilevskio ir sudarytą iš 25 tomų, aptiko Joniškyje. O štai vizituojant Giedraičius pažymima, kad „bibliotekos nėra, nes po kun. Jastrembskio, buvusio Giedraičių klebono [mirties], visą jo turta giminaičiai [...] iš klebonijos išsivežė ir knygas, kurios ten buvo, pasiėmė. O dabartinis kunigas klebonas [Jonas Januškevičius] klebonijoje nebūna, todėl ir jokios bibliotekos ten neturi“¹³. Molėtuose minėtos vizitacijos metu bažnyčioje buvo 13 knygų, Inturkėje – 6, Dubingiuose – 17, Joniškyje – 10, Giedraičiuose – 7¹⁴. Videniškių atgailos kanauninkų vienuolyno biblioteka minima 1693–1695 m. kun. Silvestro Rodkevičiaus vizitacijoje¹⁵, taip pat 1766 m. Videniškių¹⁶ ir 1788 m. Vilniaus¹⁷ (atgailos kanauninkų) vienuolynų vizitacijose. Pastarojoje nurodyta, kad svarbesnės knygos iš šio vienuolyno perduotos saugoti į centrinę provincijos būstinę – Videniškius. XIX a. taip pat žinoma vizitacijų, kurių metu buvo sudaromi inventoriai (taip pat ir bibliotekų) bei registruojamos ir (arba) aprašomos knygos Joniškyje (1820)¹⁸, Videniškiuose (1820 m. čia minimi maždaug 125 tomai¹⁹, o

¹³ LVIA, f. 699, ap. 1, b. 3488, l.127r; 148 r.; plg., Jurgis Lebedys, in: *Lietuvių kalba XVI–XVIII a. viešajame gyvenime*, Vilnius: Mokslas, 1976, p. 168–169.

¹⁴ LVIA, f. 699, ap. 1, b. 3488, l.105v, 112r, 122v, 130r, 147v.

¹⁵ Urszula Paszkiewicz, *Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej (spis za lata 1510–1939)*, Warszawa: Wspólne dziedzictwo, 1998, s. 164, no. 807.

¹⁶ Actus Generalis Visitationis Ecclesiae Praepositurae et Communitatis Videniscensis Fratrum Canonorum Regularium Beatorum Martyrum de Poenitentia sub Regula S. Augusti, 1766, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3381, l. 116v–117v.

¹⁷ Inwentarz sporządzony Ru 1778 Konwentu Wilenskiego na Zarzeczcu XX. Kanoników Regularnych BB. MM. od Pokuty, VUBRS, f. 4, b. A 2471 (35807).

¹⁸ Urszula Paszkiewicz, *Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej do 1939 roku*. Supplement 1, Warszawa: Wspólne dziedzictwo, 2000, s. 75, no. 236.

¹⁹ Xięga Wizyt Generalnych wszystkich Probostw zgromadzenia kanoników regularnych De Poenitentia, 1820, *Biblioteka Czartoryskich w Krakowie*, sygn. IV 1979, k. 93; plg., Urszula Paszkiewicz, *Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej do*

apie 1836 m., jau po vienuolyno panaikinimo, – „160 lotyniškų ir lenkiškų knygų, daugiausiai apiplyšusių ir be pradžios“²⁰) ir kt²¹.

Bibliotekų fondai. Vizitacijų medžiaga rodo, kad bažnyčiose daugiausia buvo liturginės, apeiginės knygos. Bažnyčiose metrikų knygų įrašai (pakrikštytųjų, sutuoktųjų, mirusiųjų) buvo atliekami pagal tam tikruose apeigynuose, iki 1633 m. vadintuose agendomis (*Agenda*), vėliau – ritualais (*Rituale Sacramentorum*), pavyzdžius, pateiktus keliomis kalbomis. Ypač dažni mišiolai, agendos, retesnės choro knygos. Dominavo Mišiolas kaip pagrindinė liturginė knyga su mišių apeigų nurodymais, mišių tekstais (tarp išlikusių senesnių mišiolių minėtini Kuktiškių egzemplioriai²²). Dažnai minimos ir agendos (dar vadinamos Romos apeigynais). Jose buvo pateikti nurodymai, kaip atlikti bažnytines apeigas, publikuojami mišių tekstai. Choro knygos (gradualai, antifonalai, psalmynai) minimos rečiau, bažnyčios privalėjo turėti bent po vieną jų. Nenuostabu, kad Molėtų dekanato bažnyčių bibliotekose buvo ir, kaip matysime vėliau, išliko nemažai išvardytų kategorijų knygų. Kitos knygos – tai kunigo, klebono

1939 roku. Supplement 1, Warszawa: Wspólne dziedzictwo, 2000, s. 217, no. 848, kur nėra pateikiamas knygų skaičius.

²⁰ Videniškių bažnyčios vizitacija, fragmentas, apie 1836 m. Saugoma Videniškių bažnyčios archyve.

²¹ Pavyzdžiui, Labanoro bažnyčios knygos buvo aprašytos vizitacijų metu sudarytuose ar patvirtintuose inventoriuose, saugomuose minėtos bažnyčios archyve: 1796 m. perduodant turtą kun. Juozapui Matulevičiui, mirus kun. Jonui Matulevičiui; 1818 m. ir 1820 m. per kanoninę vizitaciją; 1844 m. priskyrus Labanoro bažnyčią Utenos dekanatui ir vizitaciją atlikus Molėtų klebonui kun. Benediktui Bankovskiui; 1883 m., kai buvęs klebonas kun. Aleksandras Rimkevičius perdavė turtą naujam klebonui kun. Antanui Žvilovskiui; 1884 m., kai buvęs klebonas Antanas Žvilovskis perdavė turtą naujam klebonui kun. Aleksandrui Burbai; 1902 m., kai buvęs klebonas kun. Ignotas Šopora perdavė turtą naujam klebonui kun. Juozapui Sadūnui; 1911 m., kai buvęs klebonas kun. Juozapas Sadūnas perdavė turtą naujam klebonui Matui Lajauskui.

²² *Missale Romanum ex Decreto sacrosancti Concilii Tridentini restitutum*, S. Pii V. Pontificis Maximi Jussu editum, Venetiis: Apud Nicolaum Pezzana, 1758, Kuktiškių bažnyčios archyvas, knygos nr. 99; *Missale Romanum ex Decreto sacrosancti Concilii Tridentini restitutum*, S. Pii V. Pontificis Maximi Jussu Editum, Venetiis: Ex Typographia Balleoniana, 1736, Kuktiškių bažnyčios archyvas, knygos nr. 95; *Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum*, S. Pii V. Pontificis Maximi Jussu Editum, Ex Ducali Campidonensi Typographeo: Per Aloysium Galler, 1777, Kuktiškių bažnyčios archyvas, knygos nr. 94.

parankinė biblioteka, kartais virsdavusi institucine klebonijos ar parapijos biblioteka. Po bažnytinio Tridento susirinkimo kunigai buvo skatinami kaupti bibliotekėles, kurios turėjo būti nuolat pildomos. Tuo rūpinosi XVII a. pirmojoje pusėje įsteigtų dekanatų dekanai: jiems buvo svarbi kunigų kaip sielovadininkų kvalifikacija, jų teologijos žinių lygis. Dekanatų sinoduose, kurių pavyzdinę darbotvarkę 1607 m. ganytojiškame laiške buvo pateikęs Gniezno arkivyskupas Bernardas Maciejowski, buvo nagrinėjami vadinamieji „kazusai“²³. Minėtosiuose parankinėse (parapijos, klebonijos) bibliotekėlėse dažniausiai buvo homiletinės literatūros, kurią sudarė pamokslai ar jiems rengti reikiama medžiaga²⁴. Tai nereiškia, kad kunigai neturėjo pasaulietinių knygų ir jų neskaitė, nesidomėjo tuo, kas vyksta pasaulyje. Antai Molėtuose iki šiol išlikęs Prancūzijos karaliui Liudvikui XIV dedikuotas *Prancūzijos Mokslų akademijos žodynas* (Paryžius, 1694)²⁵, kuris, išleistas Mokslų akademijos, įsteigtos Paryžiuje kardinolo Rišeljė, atspindėjo to meto naujausius leksikografijos ir prancūzų kalbos norminimo pasiekimus²⁶ (tuo metu Molėtų klebonas buvo Petras Mykolas Ručkevičius). Vilniaus universiteto bibliotekoje saugoma kadaise Videniškių atgailos kanauninkų vienuolynui priklausiusi Aristotelio *Politika* (Bazelis, 1549)²⁷.

Institucinės bibliotekos ir jų knygų ženklai. Išlikusių knygų *instituciniai ženklai* yra neabejotinai retesni nei asmeniniai. Hipotetinės prielaidos, paaiškinančios šią situaciją, būtų tokios: a) knygos su tokiais ženklais okupacijų metu, ypač sovietmečiu, buvo nusavinamos ir naikinamos; b) buvo neišplėtotas katalikų bažnyčių ir parapijų institucinių bibliotekų

²³ Pavadinimas kilęs iš *Casus conscientiae*. Tai trumpasis elementarus moralinės teologijos kursas (kazuistika), paprastai trunkantis dvejus metus. Jo pagrindą sudarė pagal dekalogą dėstoma moralinė teologija ir praktinis pasirengimas išpažinčių klausymui – situacijų, vadinamųjų kazusų, sprendimas.

²⁴ Liudas Jovaiša, *Castus, doctus, diligens, devotus: tridentinio sielovadininko formavimas(is) Žemaičių vyskupijoje (rankraštis)*.

²⁵ *Dictionnaire de l'Académie Française*, Paris: Chez Jean Baptiste Coignard, 1694.

²⁶ Tiesa, Molėtuose išlikęs tik pirmasis tomas, gerokai apiplyšęs, bet dar su originaliu įrišimu.

²⁷ *De republica, qui Politicorum dicuntur, libri VIII, Basileae: per Ioannem Oporinum, 1549, VUB Ret. Sp. Sk. II-3956.*

tinklas. Ankstesni šaltiniai patvirtina pastarąją prielaidą: XVIII–XIX a. Lietuvoje vadinamoji *klebonijos* ar *parapijos* biblioteka, visuomenei tarnaujanti ir atvira įstaiga, buvo reta, jos veikla neregamentuota (plg. vizitacijų pranešimus šiuo klausimu). Tiesa, aktyviai dekanatų bibliotekas, kėlusias kunigų profesinę kvalifikaciją, Žemaičių vyskupijoje 1850–1863 m. bandė organizuoti vyskupas Motiejus Valančius²⁸, „rekomenduodamas dekanatų bibliotekoms literatūrą, norėjęs pratęsti kunigų studijas, supažindinti su naujausiais teologiniais ir istoriniais veikalais, išleistais Lietuvos dvasininkų vartojama lenkų kalba“²⁹. Antai vyskupo raginamas Utenos klebonas 1853 m. užsisakė 11 tomų Cezario Kantu (Cantu) „Visuotinę istoriją“ (Varšuva, 1853–1857), Gniezno arkivyskupų gyvenimus, žurnalą „Pamiėtnik Religijno-Moralny“ ir kt. knygas³⁰. Utenoje sukaupia dekanato biblioteka, žinoma iš išlikusių knygų ženklų³¹, galėjo naudotis ir Suginčių filijos kunigai. Beje, data „1879 r.“ knygoje rodo, kad dekanatų bibliotekos veikė ir po 1863 m. sukilimo, nors istoriografijoje jų veiklos pabaigą linkstama tapatinti su pralaimėtu sukilimu³². Vilniaus vyskupijoje, ypač XX a. pradžioje, buvo skatinamas parapijų bibliotekų, „reikalingų ne tik švietimo platinimui, bet dar labiau [reikalingų] žmonėms apsaugoti nuo žalingų knygų poveikio“, kūrimas³³. Parapijos biblioteka, rengta klebono Kazimiero Bandzevičiaus, prieš Pirmąjį pasaulinį karą veikė Molėtu-

²⁸ Plačiau žr.: Vaclovas Biržiška, „Iš vysk. M. Valančiaus veiklos“, in: *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 7: *Atgimimas ir katalikų bažnyčia*. Vilnius: „Katalikų pasaulio“ leidykla, 1994, p. 377–380; Antanas Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, Kaunas: Šv. Kazimiero Draugijos leidinys, 1922, p. 17–21.

²⁹ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*. Vilnius: Mintis, 1999, p. 276.

³⁰ *Ibid.*, p. 275.

³¹ „Z bibl[ioteki] Dekanatu Uciańskiego. 1879 r. Ser. I.“. Knyga saugoma Južintų bažnyčios bibliotekoje.

³² Antai Vytautas Merkys teigia, kad dekanatų bibliotekos veikė „vos vieną dešimtmetį“, žr.: Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius: Mintis, 1999, p. 276. Plačiau žr.: Vaclovas Biržiška, „Iš vysk. M. Valančiaus veiklos“, in: *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, t. 7: *Atgimimas ir katalikų bažnyčia*, Vilnius: „Katalikų pasaulio“ leidykla, 1994, p. 377–380; Antanas Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, Kaunas: Šv. Kazimiero Draugijos leidinys, 1922, p. 17–21.

³³ *Przewodnik Pracy Społecznej*, zebrał ks. P. Kulwiec, Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, 1910, s. 114.

se³⁴ (minėtas kunigas čia vadovavo ir 1915 m. įsteigtai „Ryto“ draugijos bibliotekai-skaityklai³⁵). O štai Utenoje (Žemaičių vyskupija) nuo 1906 m. veikusi parapijos biblioteka, vadovaujama kunigo Antano Švartelio, 1908 m. buvo sujungta su „Saulės“ draugijos biblioteka³⁶. Blaivybės draugijos, kurios veikloje aktyviai dalyvavo kunigai, biblioteka 1915 m. veikė Giedraičiuose³⁷ (beje, 1908 m. čia negautas leidimas steigti „Vilniaus Aušros“ draugijos bibliotekos³⁸). Labanore ir Linkmenyse (pastarosios parapijos pagrindu vėliau buvo įkurta Kirdeikių parapija) 1913–1915 m. veikė „Ryto“ draugijos bibliotekos-skaityklos³⁹. Taigi XX a. pradžioje ir vėliau tarpukariu Molėtų dekanato parapijose veikė daug draugijų, organizacijų, neabejotinai steigusių ir puoselėjusių bibliotekas, skatinusių skaitymo, raštingumo, muzikinės kultūros sklaidą⁴⁰ (pavyzdžiui, Saldutiškyje savo „knygynėlį“ turėjo bažnyčios giedotojų mokykla, knygas ženklinusi nuosavybės antspaudu *Ex libris Scholae / Cantorum Eccl. / Saldutiškensis No 26/2*⁴¹).

Įrašų, rodančių tiesioginę knygos priklausomybę bažnyčiai, aptikta

³⁴ Genovaitė Raguotienė, *Spaudą atgavus. Knyga ir skaitytojas 1904–1918 Lietuvoje*, Vilnius: STL, 1996, p. 297.

³⁵ *Ibid.*, p. 328.

³⁶ *Ibid.*, p. 300.

³⁷ *Ibid.*, p. 321.

³⁸ *Ibid.*, p. 329.

³⁹ *Ibid.*, p. 328.

⁴⁰ Religinių ir pasaulietinių draugijų, organizacijų ir (arba) įstaigų bibliotekų raida nėra šio straipsnio tyrimo objektas, tačiau pažymėtina, kad bažnyčia rėmė ir skatino jų veiklą. Antai jaunųjų ūkininkų ratelių (veikė 1930–1940 m.) nariai su vėliavomis dalyvaudavo pamaldose, o kunigai yra aukoję knygų jų „knygynėliams ir seklyčioms“, veikusioms, be kita ko, Bijutiškyje, Dubingiuose, Giedraičiuose, Inturkėje, Joniškyje, Kirdeikiuose, Kuktiškėse, Labanore, Molėtuose, Pusnėje, Saldutiškyje, Suginčiuose, Skudutiškyje, Stirniuose, Videniškiuose ir kai kuriuose Molėtų parapijos kaimuose (pavyzdžiui, Čiulėnuose), žr.: Klemensas Sinkevičius, *Jaunųjų ūkininkų ratelių (JŪR) knygynėliai ir seklyčios (1930–1940, 1941–1944)*, Vilnius, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2008, p. 18, 94, 112, 129, 133, 150, 158, 164, 186, 217, 227, 235, 241, 242, 275 ir kt.

⁴¹ *Parrocchiano cantore manuale compilazione di Mgr. G. I. Rostagno*. 9a edizione, Sten: Società Tipografico-Editrice Nazionale Torano, 1935. Knyga saugoma Saldutiškio bažnyčios archyve, be sign.

Suginčiuose. Mišiole⁴² trumpai ir aiškiai parašyta: *Missale Ecclesiae Sugintensis*. Lygiai toks pats įrašas yra ir kitame Suginčių bažnyčios mišiole, leistame 1806 m.⁴³. Sprendžiant iš rašysenos, knygas taip galėjo paženklinti ilgametis Suginčių bažnyčios kapelionas Steponas Vičevskis, turėjęs tokį pat 1806 m. mišiola ir asmeninį knygų rinkinį, kurį aptarsime vėliau. Joniškyje saugomos knygos⁴⁴ viršelyje išliko nuosavybės įrašas „Joniškio bažnyčios savastis“ ir paraginimas skaitytojui: „Naudokis, tik nepaimk“. 1826 m. mišiole⁴⁵ išlikęs Kirdeikių bažnyčios nuosavybės įrašas „Kirdeikių parap[inės] bažnyčios“ bei inventorizacijos ženklas „No. 34“.

Retai klebonai knygose dėdavo „tarnybinių“ antspaudą. Toks atvejis užfiksuotas Kuktiškėse, kur klebonas antspaudu su legenda (bet be rankraštinio įrašo) „Kaišedorių Vyskupija / Kuktiškių bažnyčios KLEBONAS / 194...m.....mėn....d. / Nr...../ Kuktiškiai“ pažymėjo knygas „Didžioji savaitė“ (Kaunas, 1930)⁴⁶ ir *Rituale Romanum* (Kaunas, 1930)⁴⁷ (antspauduota antraštiniame lape ir pirmajame priešlapyje). Saldutiškyje mišiolas buvo paženklintas bažnyčios antspaudu (antraštiniame lape) su tokiu tekstu/legenda: „Saldutiškio R.-Kat. Bažnyčios antspauda[s]“⁴⁸. 1826 m. mišio-

⁴² *Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum*, S. Pii V. Pontificis Maximi Jussu editum, Venetiis: Apud Josephum Orlandelli, nomine q[ua]m Francisci ex Nicolao Pezzana, 1800. Suginčių bažnyčios archyvas, be sign.

⁴³ *Missae in Agenda Defunctorum tandem de servientes ex Missali Romano recognito desumptae cum ordinario et canone ut in ipsis servantur ad omnium ecclesiarum usum et commodatem*, Vilnae: In Typographia Diaecesana Ad Domum Montis Salvatoris Congr. Missionis, 1806. Suginčių bažnyčios archyvas, be sign.

⁴⁴ Gegužės mėnuo. Sudėstė Margalis. Antrasis leidimas, Kaunas: Š. Kazimiero Draugijos Leidinys Nr. 562, 1933. Joniškių bažnyčios archyvas, knyga be sign.

⁴⁵ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum*, S. Pii V. Pontificis Maximi jussu editum, Polociae: Apud Patres Scholarum Piarum, 1826. Knyga saugoma Kirdeikių bažnyčios archyve, sign. 14.

⁴⁶ *Didžioji savaitė*. Lotyniškai ir lietuviškai yra parašęs kun. Adolfas Sabaliauskas, Kaunas: Spindulys, 1930. Kuktiškių bažnyčios archyvas, knyga be sign.

⁴⁷ *Rituale Romanum Parvum (Ritualėlis) Auctoritate et mandato Joseph Skvireckas adornatum Cura et studio Alexandri Dambrauskas Sumptibus vero Societatis S. Casimiri*, Kaunae: In Officina Typographica „Šviesa“, Anno salutis 1930. Kuktiškių bažnyčios archyvas, knyga be sign.

⁴⁸ *Missale Romanum ex decreto SS. Concilii Tridentini restitutum* S. Pii V. Pont. Max. jussu editum, Ratisbonae: Sumptibus et Typis Friderici Puset, be l. m. Saugomas Saldutiškio bažnyčios archyve, be sign.

le⁴⁹, šalia minėtojo nuosavybės įrašo ir inventorinio numerio, išliko antspaudas su įrašu „Kirdeikių R. K. Bažnyčia Kaišiad[orių] Vyskup[ija]“. Sovietinės valdžios išduotu nauju antspaudu su legenda „Giedraičių Katalikų Parapijos / ...“ paženklintas Brevijorius⁵⁰, anksčiau priklausęs kun. Kazimierui Žebriui⁵¹, saugomas Giedraičių bažnyčioje. Šis antspaudas – tai knygos inventorizacijos, priskyrimo „tarybinei tikinčiųjų bendruomenei“ ženklas, taip pat tam tikra (cenzūros) sankcija, leidimas tokią knygą turėti ir naudoti. Institucinę priklausomybę rodo ir įrašai, informuojantys apie knygos įrišimą. Antai Labanoro bažnyčios ritulas, kadaise priklausęs kun. Juozapui Antanui Matulevičiui, buvo įrištas 1862 m.: „Rytuł Kościoła Łabonarskiego / Roku 1862 opraviony“⁵² [II. 1]. Tokiu pat įrašu paženklintas Labanoro bažnyčia priklausęs mišiolas, dabar saugomas Stirnių bažnyčioje: „Mszał Kościoła Łabonarskiego / Roku 1862 opraviony“⁵³.

Įsigijus knygą bendram naudojimui, skirtą visiems kunigams, nepamirštama palikti apie šią auką informuojantį įrašą. Antai Molėtuose saugomo Mišiolio⁵⁴ pirmame priešlapyje dailiai įrašyta: „Hoc Missale De-

⁴⁹ Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum S. Pii V. Pontificis Maximi jussu editum, Polociae: Apud Patres Scholarum Piarum, 1826. Knyga saugoma Kirdeikių bažnyčios archyve, sign. 14.

⁵⁰ Breviarium Romanum ex Dekreto SS. Concilii Tridentini Restitutum S. Pii V. Pontificis Maximi Jussu editum. Pars Aestiva, Mechliniae: H. Dessain, 1889. Giedraičių bažnyčios archyvas, knyga be sign.

⁵¹ Žebrys Kazimieras (1865–1919), kun. (Žemaičių vyskupija), Želvos skyriaus Kauno nukentėjusiems dėl karo šelpti komiteto tarybos pirmininkas, minimas tarp Lietuvos knygnešių ir daraktorių.

⁵² Rituale Sacramentorum, ac aliarum Ecclesiae Ceremoniarum ex Rituali Romano jussu Pauli V. Pontifici Maximi edito autoritate D. Christophori, Andreae Joannis Szembek Episcopi Varmiensis et Sambiensis, Brunsbergae: Typis Collegii Societatis Jesu, 1733. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

⁵³ Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum. S. Pii V. Pontificis Maximi Jussu editum, Venetiis: Ex Typographia Balleoniana, 1770. Stirnių bažnyčios archyvas, be sign. Mišiolio įvadinis tekstas su 1604 m. data ir po jo paliktas rankraštinis įrašas su 1727 m. data rodo, kad knygą įrišant ir tvarkant, galėjo būti įklijuotas kito mišiolio antraštinis lapas.

⁵⁴ Missae in Agenda defunctorum tantum de servientes ex Missali Romano recognito desumptae cum Ordinario et Canone ut in ipsiis servatur ad omnium ecclesiarum usum et accomodatam, Vilnae: In Typographia Diaecesana ad domum Montis Salvatoris Congr. Missionis, 1806. Molėtų bažnyčios archyvas, be sign. Beje, Molėtuose saugomi senesni, neblogai išsilaikę mišiolai be įrašų: Novum Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii

functorum Comparatum / est per me Franciscum / Ignatium Letowicz / Butrym Rectorem Ecclesiae Parochialis Malatensis Anno Domini 1806 Mensis Augusti / 28 Die“ (Pranciškus Butrimas Molėtų bažnyčios rektoriumi ir kuratu buvo iki 1821 metų). Simonas Petras Putiata, Mozyriaus klebonas, „vien iš pareigos“ įsigytame mišiole⁵⁵, dabar saugomame Stirniuose, nepamiršta priminti, kad savininkas mielai leis naudotis šiuo mišiolu visiems, kuriems jo reikės: „Taigi mišiolas vien iš tikros pareigos Švč. Mišių aukojimui atlikti yra nupirkta mano, Simono Petro Puciatos, Smolensko kanauninko, Mozyriaus klebono iš didžiai gerbiamo pono Juozapo Jankovskio; ir ieškantiems [arba: reikalaujantiems] šio mišiolu laisvas ir geranoriškas yra mano nusiteikimas“⁵⁶ (iš lotynų kalbos vertė Vidas Garliauskas). Tarp dovanojimo ir aukos mažas skirtumas, šiuo atveju svarbi donatoriaus intencija, ketinimas. Knygose esama nemažai tokio pobūdžio (dovanojimo, aukojimo) įrašų. Kuktiškių bažnyčioje saugomo Mišiolu⁵⁷ pirmajame priešlapyje užrašyta: „Ten Mszał ofiaruę do Parafialnego / Kukuciskiego Koscioła z tą miłą nadzieją / że i Prob[o]szcz tego Kościoła w dniu drugim / Nowembra każdego roku wspomni w mod- / litwach swoich za dusze zmarłych – / 1857 9bru 2 dnia- / Edward Woynicki Radca Kollegialny“. Taigi šiuo atveju pasaulietis kolegijos patarėjas knygą dovanoja tikėdamasis maldų už mirusiuosius. Panašiai aktyvesni Molėtų parapjiečiai naujos bažnyčios pastatymo proga jai dovanojo Mišiolą, jau lietuviškai (vietos šnekta) įrašydami: „Šitą knygą paauka[u]ja / dėl Malėtų na[u]jos Bažny- / čios dienoje pašventymo. / Molėtų parapijonėj, Jokubas ir Tamošius Šežas iš Gojaus. 1905 metuose 20 d. Ąapkričio“ [II. 2]. Tai sena,

Tridentini restitutum S. Pii V Pontificis maximi Jussu editum, Augustae Vindellicorum et Graecii: Sumptibus Philippi, Martini, et Joannis Veith Haeredum, 1734; Missae in agenda defunctorum tantum deservientes ex Missali Romano ad usum omnium ecclesiarum, Bassani: Sumptibus Remondini Veneti, 1769.

⁵⁵ Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum. S. Pii V. Pontificis Maximi Jussu editum, Venetiis: Ex Typographia Balleoniana, 1770 (gali būti, jog mišiolas leistas 1604 m., žr. 52 išn.). Stirnių bažnyčios archyvas, be sign.

⁵⁶ „Iter misale unà cum omni debito ad S[anctissim]ae mis[s]ae Consecration[em] perficiendam, emptum est p[er] me Simonem Petrum Puciata Canonicum Smolenscense[m] Parochum Mozyrensem à M[agnifico] D[omi]no Iosepho Iankowski, cuius mis[s]alis et requisitor[ibus] libera et arbitraria est mea dispositio. 1727. 15 9bris.“

⁵⁷ Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Consilii Tridentini restitutum, Polociae: Apud Patres Scholarum Piarum, 1826. Kuktiškių bažnyčios archyvas, knygos nr. 98.

krikščionybės Lietuvoje ištakas siekianti knygos dovanojimo tradicija ir intencija: dovanojama naujai bažnyčiai, siekiant atlikti auką⁵⁸. Knygas parapijai ir (arba) bažnyčiai aukodavo ir kunigai. Ilgametis Labanoro kunigas (kuratas) Juozapas Matulevičius Ritualą⁵⁹, „iki šiol turėtą savo reikmėms“, 1793 m. paskyrė bažnyčiai ir jame įrašė: „Hoc Rituale Applicatus est Ecclesiae Parochiali Labonarensi donec necesse fuerit mihi ipsi Josephus Matulewicz sacerdos Saecularis. Applicatum est Anno 1793 Mense 7bri 11 Die.“ [Il. 3]. Dovanojimo įrašą primena memorialinis ženklas-autografas Mišiole⁶⁰, kuriame Kuktiškių klebonas M. Daukša įrašė: „Pirktas Kaune 1931 m. spalio mėn. Kuktiškių / Gyvojo Ražančiaus Brolijos aukomis už 135 / litus; pirkimo akciją atlyko Kauno Metropolijos kunigų Seminarijos klierikas Jonas Kaušylas iš Andreikienu / vien[kiemio] / Kun. Kazimieras Daukša, vietos / Klebonas, Saldutiškio Dekanas“. Svarbu, kad iš šio atminimo įrašo sužinome knygos kainą, taip pat Gyvojo Rožinio brolijos gražią iniciatyvą aukoti, nuperkat bažnyčiai knygą. Knygos neretai tapdavo bažnyčios nuosavybe jau po kunigo mirties. Tuomet, vykdant paskutinąją valią ir pagerbiant velionio „šviesų atminimą“, knygoje būdavo padaromas atitinkamas atminimo (memorialinis) įrašas, turintis ir dovanojimo įrašo požymių. Pavyzdžiui, tokiu įrašu mišiole⁶¹ buvo pagerbtas Labanoro klebono Dominiko Januškevičiaus, mirusio 1888 m. birželio 12 d., atminimas: „Ex Dono piaie memoriae Dominici Januszkiewicz / Sacerdotis parochiali Ecclesiae Łabonarensis / defuncti 1888 anni 12 Junii ad usum / ejusdem Ecclesiae / Memento animae“ („Šviesaus atminimo Dominiko Januškevičiaus, Labanoro parapiinės bažnyčios kunigo, mirusio 1888 metais, dovana minėtos bažnyčios naudojimui. Atsimink jo sielą.“).

⁵⁸ Plačiau apie bažnyčios įtaką bibliotekų tinklo klostymuisi Lietuvoje žr.: Arvydas Pacevičius, „Štrichas informacijos įstaigų Lietuvoje genezei: bibliotekos gimimas“, *Informacijos mokslai*, t. 15, 2000, p. 28–43.

⁵⁹ *Rituale Sacramentorum, ac aliarum Ecclesiae Ceremoniarum ex Rituali Romano jussu Pauli V. Pontifici Maximi edito auctoritate D. Christophori, Andreae Joannis Szembek Episcopi Varmiensis et Sambiensis, Brunsbergae: Typis Collegii Societatis Jesu, 1733.* Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

⁶⁰ *Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, Mechliniae: H. Dessain, 1930.* Kuktiškių bažnyčios archyvas, be sign.

⁶¹ *Missale Romanum ex decreto Sacros. Concilii Tridentini restitutum S. Pii V. Pontificis Maximi Jussu editum, Ratisbonae, Neo-Eboraci et Cincinatii: Sumptibus Friderici Pustet, 1875.* Saugomas Saldutiškio bažnyčios archyve, be sign.

Instituciniai knygų ženklai rodo knygų migraciją. Bažnyčiose esama knygų iš kaimyninių parapijų. Antai Giedraičiuose saugomas mišiolas⁶² su įrašu *Ex Libris Congregationis Missionis Ecclesiae Glinciscensis* ir Glitiškio bažnyčios suodžių antspaudu su misionierių vienuolijos, turėjusios čia misijų namus, ženklu-monograma. Suginčiuose saugomas ritualas⁶³ su Varnių (Žemaičių) kunigų seminarijos, kuriai XVIII a. pabaigoje – XIX a. pirmojoje pusėje vadovavo misionierių vienuoliai, bibliotekos nuosavybės įrašu: „*Ex Libris Congr[egationis] Missionis Domus Vornensis / 1818*“⁶⁴. Šis įrašas rodo, kad Žemaičių kunigų seminarijos auklėtiniai į Molėtų dekanato bažnyčias, nuo XIX a. vidurio priklausiusias Žemaičių vyskupijai, atsiveždavo ne tik asmeninių, bet ir pasiskolintų bei negražintų į institucijų bibliotekas, knygų. Taigi vienuoliai misionieriai, vadovavę seminarijoms, aktyviai dalyvavę parapijų sielovadoje, paliko pėdsaką Molėtų dekanato bibliotekose. Kita – atgailos kanauninkų vienuolija, veikusi Videniškiuose, prieš vienuolyno uždarymą 1832 m. galėjo turėti apie 400 tomų knygų⁶⁵. Deja, Videniškių bažnyčioje nepavyko aptikti senosios vienuolyno ir bažnyčios bibliotekos knygų. Tiesa, yra žinoma, kad (dovanojamos) knygos Videniškiuose buvo ženklinamos įrašu „*Applicatus Bibliothecae Videniscensi Ordinis Fratrum BB MM de Poenitentia*“⁶⁶. Saldutiškyje, kur parapija 1938 m. buvo patikėta globoti vienuoliams saleziečiams, išliko atsivežta iš Vytėnų Skirsnemunėje knygelė su antspaudu, kuriame matomas įrašas: „*Saleziečių Aspirandatas Skirsnemunė / Vytėnai*“⁶⁷.

⁶² *Missae Propriae Sanctorum Regni Sveciae Patronorum ad normam Missalis Romani accomodate, Antverpiae: Ex officina Plantiniana, 1680. Giedraičių bažnyčios archyvas, knyga be sign.*

⁶³ *Rituale Sacramentorum as aliarum Ecclesiae caeremoniarum ex Rituali synodi provincialis Petricoviensis depromptum in super aliquibus auctum, Vilnae: Typis Congregationis Missionis ad Dom. SS. Salvatoris, 1815. Suginčių bažnyčios archyvas, knyga be sign.*

⁶⁴ Daugiau apie šią biblioteką žr.: [Arvydas Pacevičius], „Žemaičių kunigų seminarijos biblioteka“, in: *Knygotyra: Enciklopedinis žodynas*, Vilnius: Alma littera, 1997, p. 406–407; Ieva Šenavičienė, *Dvasininkija ir lietuviybė. Katalikų Bažnyčios atsinaujinimas Žemaičių vyskupijoje XIX a. 5-7-ajame dešimtmetyje*. Vilnius: LII leidykla, 2005, p. 102-137.

⁶⁵ Arvydas Pacevičius, *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje*, Vilnius: Versus Aureus, 2005, p. 153.

⁶⁶ *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai*. Katalogas, sudarė Nojus Feigelmanas, Irena Daugirdaitė, Petras Račius, Vilnius: VUB ir LLTI, 2003, p. 21.

⁶⁷ *Parrocchiano cantore manuale compilazione di Mgr. G. I. Rostagno*. 9a edizione,

Asmeniniai knygų ženklai, jų atsiradimas ir vartojimas glaudžiai susiję su savininko asmenybės raiška, intencijomis. Antai didelę biblioteką turėjęs, rūpinęsis knygomis, jas įrišdavęs⁶⁸ Kuktiškių klebonas (nuo 1907 m.) Kazimieras Daukša buvo susikūręs gražų vizitinės kortelės ar šiaip reprezentacinį įrašą gotikiniu šriftu: „Ks. Kazimierz Dauksza“⁶⁹. Panašiu, tik spalvotu ekslibrisu-lipde su įrašu „Ks. D. Januszkiewicz“ knygas⁷⁰ ženklino Labanore iki 1888 m. klebonavęs Dominykas Januškevičius. Būta mėginimų knygoje dailiai užrašyti savininko pavardę ir vardą imituojant ekslibrisą. Molėtuose saugomoje „Rusų kalbos gramatikoje“⁷¹ taip meniškai augalinio ornamento fone rusiškai pasirašė Juozapas Kricelis: „ИОСИФЪ КРИЦЯЛИСЪ“ (knyga, galimas daiktas, pirktą G. Strakūno knygyne Vilniuje).

Nuosavybės įrašais priimta ženklinti asmeninės bibliotekos knygas. Pažymėtina, kad informacijos apie asmenines bibliotekas ir jų savininkus Molėtų dekanate labai trūksta, tačiau, remiantis išlikusiomis knygomis ir kitais šaltiniais, galima teigti, kad jas turėjo kunigai Adolfas Bielskis⁷², Antanas Ragažinskas (Suginčiai), Juozapas Matulevičius, Juozapas

Sten: Società Tipografico-Editrice Nazionale Torano, 1935. Knyga saugoma Saldutiškio bažnyčios archyve, be sign.

⁶⁸ Rankraštinis įrašas (toliau – RI) Procesionale, įsigytame 1910 m.: „Naujai įrištas 1937. XII. 2 d. / Kun. Daukša“. Kuktiškių bažnyčios archyvas, be sign.

⁶⁹ Akcidenција-skirtukas knygoje: Breviarium Romanum ex Decreto SS. Consilii Tridentini restitutum. Pars Verna, Ratisbonae: Sumptibus et Typis Friderici Pustet, 1891. Kuktiškių bažnyčios archyvas, knygos nr. 85.

⁷⁰ Missale Romanum ex decreto Sacros, Concilii Tridentini restitutum S. Pii V. Pontificis Maximi Jussu editum, Ratisbonae, Neo-Eboraci et Cincinnati: Sumptibus Friderici Pustet, 1875. Saugomas Saldutiškio bažnyčios archyve, be sign.

⁷¹ Kurs Russkoj Grammatiki dlia nizšich učebnych zavedenij. Častj pervaja. Etimologija. Izdanije četvortoje, Voronež: Tipografija V. I. Isaeva, 1888 (rusų k.). Molėtų bažnyčios archyvas, be sign.

⁷² Biblioteka, be kita ko, turėjo K. Žitkaus tikybos vadovėlį trečiajam pradžios mokyklos skyriui „Sveika Marija“, Kaunas, 1937; knygą Wykład Obrzędów Kościelnych Historycznych i Duchownych, Warszawa: W Drukarni XX. Missyonarzy, 1828, anksčiau priklausiusią kun. P. Ruškovskiu; Wykład Obrzędów i Religijnych zwyczajów Rzymsko-Katolickiego Kościoła przez Ks. Jana Ludwika Łunkiewicza Pijara. Wydanie szóste, Warszawa: Gebethner i Wolf, 1890; Nowy Słownik Podręczny Łacińsko-Polski przez Łukasza Koncewicza, Warszawa: Nakład i druk S. Orgelbranda, 1867; Słowo Boże we wszystkie Nie-

Volskis, Dominikas Januškevičius (Labanoras) ir kt. Nuosavybės įrašų formulė nevienoda. Išskirtini lakoniški asmenvardiniai įrašai-autografai: „IHołownia“⁷³, „Sac. Joannes Hołownia“⁷⁴, „Joannes Hołownia“⁷⁵, „K[un.] Pr[anas] Venckus“⁷⁶, „Kun. J. Kamarauskas“⁷⁷, „A. Burba“⁷⁸ (1821 ir 1826 m. buvo vikaras Labanore), „Sac.[erdos] C.[asimirus] Liesevičius“⁷⁹ (nuo 1934 m. – Giedraičių klebonas), „Kun. K. Žebrys“⁸⁰; „Ks. Adolf Nałęcz-

dziele Roku w Kościele parafialnym Ś. Krzyża w Warszawie. Wydanie drugie, t. 1, Pelplin: Nakładem księgarni J. N. Romana, 1873 (knyga anksčiau priklausė kun. F. Žukovskiui); Przewodnik dla Spowiedników przez X. J. Gauma, t. 1–2, Wilno: Nakładem i Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1860; Kazania Katolickie, Dogmatyczne, Moralne i o Tajemnicach na Wszystkie Niedziele i Uroczystości przez Ks. Marcina Königsdorfera, t. 1–4, Warszawa: Nakład i Druk S. Orgelbranda, 1854; Sacrae Liturgiae Praxis Juxta Ritum Romanum cura P. J. B. De Herdt, t. 1–3. Editio nona, Lovanii: Excudebat Josephus Vablinthout, 1894. Visos knygos saugomos Suginčių bažnyčios archyve, be sign.

⁷³ RĮ knygoje: *Historicae et Criticae Introductionis in U. T. Libros Sacros Compendium auctore Rudolpho Cornely S. J. Editio tertia, Parisiis: Sumptibus P. Lethielleux, 1896.* Kuktiškių bažnyčios archyvas, knygos nr. 79.

⁷⁴ RĮ knygoje: *Compendium Juris Ecclesiastici ad Usus Cleri Scripsit Dr. Simon Aichner. Editio Octava, Brixinae: Typis et Sumptibus Wegerianis, 1895.* Kuktiškių bažnyčios archyvas, knygos nr. 80.

⁷⁵ RĮ knygoje: *Hermeneutica sacra seu Introductio in omnes singulos libros sacros Veteri et novi Foederis auctore I. H. Ianssens, Augustae Taurinorum: Ex Typis Hyacinthi Marietti, 1894.* Kuktiškių bažnyčios archyvas, knygos nr. 81.

⁷⁶ RĮ knygoje: *Synopsis Theologiae Dogmaticae Specialis ad mentem S. Thomae Aquinatis Modernis Moribus Accomodata. Vol. 2. De Deo Sanctificante et Bemuneratore seu de Gratia, de Sacramentis auctore Ad. Tanquerey. Editio Quarta decima, Romae, Tornaci, Parisiis: Typis Societatis Sancti Joannis et Socii, 1914.* Kuktiškių bažnyčios archyvas, knygos nr. 76.

⁷⁷ RĮ knygoje: *Rituale Romanum Parvum (Ritualėlis) Auctoritate et mandato Joseph Skvireckas adornatum Cura et studio Alexandri Dambrauskas Sumptibus vero Societatis S. Casimiri, Kaunae: In Officina Typographica „Šviesa“, Anno salutis, 1930.* Kuktiškių bažnyčios archyvas, knygos nr. 93.

⁷⁸ RĮ knygoje: *Candidatus abbreviatus Jurisprudentiae Sacrae hoc est Juris Canonici Secundum Gregorii Papae IX Libros V. Decretalium explanati Summa quod collegit R. P. Vitus Pichler S. J. Pars Prior. Editio Quinta, Augustae Vindelicorum et Wirceburgi: Sumptibus Martini Veith, 1752.* Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

⁷⁹ *Ordo Divini Officii Persolvendi Sacrique Peragendi Universalis Ecclesiae Pro Anno Domini 1876, Romae, 1876.* Knyga saugoma Giedraičių bažnyčios archyve, be sign.

⁸⁰ *Breviarium Romanum ex Dekreto SS. Concilii Tridentini Restitutum S. Pii V. Pontificis Maximi Jussu editum. Pars Aestiva, Mechlinae: H. Dessain, 1889.* Giedraičių bažnyčios archyvas, knyga be sign.

Małachowski⁸¹ „Stefanian Łazarz⁸², „A. Makačius⁸³, „C. Trinkunaite⁸⁴, „Possessor Stephanus Wiczewski mp.⁸⁵, „Ex Libris Casimiri Krassowski⁸⁶ (Kazimieras Krasovskis buvo kunigas Skudutiškyje 1876–1879 m.), „X. J. Tomaszewski⁸⁷, „Ex Libris A. Bielski⁸⁸, „A. Vildziunas⁸⁹, „A. Mažeika⁹⁰, „Ex Libris Firmini [...]ński⁹¹ (užrašas užteptas), „Adolf [Melej-

⁸¹ Rachunek Sumienia co do Obowiazków i Grzechów przez Ks. Kolomb'a, Warszawa: Skład główny w Księgarni W. Wodzynskiego, 1900. Giedraičių bažnyčios archyvas, knyga be sign.

⁸² Rok Chrystusowy czyli Rozmyślenia na każdy dzień roku o życiu i nauce Pana naszego Jezusa Chrystusa przez X. M. Awancina. Wydanie nowe, przejrzał i do użytku osób wszelkiego stanu zastosował O. Prokop, kapucyn, Warszawa: Nakład Gebethnera i Wolfa, 1905. Giedraičių bažnyčios archyvas, knyga be sign.

⁸³ Breviarium Romanum ex Dekreto SS. Consilii Tridentini restitutum, S. Pii V. Pontificis Maximi jussu editum. Pars Hiemalis, Tornaci: Sumptibus et Typis Soc. S. Joannis Evang., 1889. Giedraičių bažnyčios archyvas, knyga be sign.

⁸⁴ Trečiojo pasaulinio šv. Pranciškaus ordeno ritualas ir apeigos. Mažesniųjų brolių leidinys, Kaunas: Šviesos spaustuvė, 1928. Saugoma Saldutiškio bažnyčios archyve, be sign.

⁸⁵ Missae in Agenda Defunctorum tantum deservientes ex Missali Romano recognito desumptae cum ordinario et canone ut in ipsis servantur ad omnium ecclesiarum usum et commodatem, Vilnae: In Typographia Diaecesana Ad Domum Montis Salvatoris Congr. Missionis, 1806. Suginčių bažnyčios archyvas, be sign.

⁸⁶ Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum S. Pii V. Pontificis Maximi Jussu editum, Polociae: Apud Patres Scholarum Piarum, 1826. Knyga saugoma Kirdeikių bažnyčios archyve, sign. 18.

⁸⁷ Zasady wiary katolickiej przykładami historycznymi objaśnione czyli Katechizm historyczny przez X. Jana Schmidą, t. 1–3, Warszawa: Nakładem i Drukiem J. Glückberga, 1855. Knyga saugoma Suginčių bažnyčios archyve, be sign.

⁸⁸ Dictionarium Latino-Polonicum ad usum studiose Juventutis, Polociae: In Privilegiata a Sua Imperatoria Majestate Typographia Coll. Soc. Jesu, 1795; Nowy słownik podręczny łacińsko-polski przez Łukasza Koncewiczę, Warszawa: Nakład i druk S. Orgelbranda, 1867; Przewodnik dla spowiedników przez X. J. Gaumę, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1860 ir kt. Suginčių bažnyčios archyvas, be sign.

⁸⁹ Biblia łacińsko-polska czyli Pismo święte, t. 3, Warszawa: Gebether i Wolf, 1886. Suginčių bažnyčios archyvas, be sign.

⁹⁰ Veni Mecum Sacerdotum sive preces selectae necnon Rituale Parvum cum variis Benedictionum Formulis, Romae-Tornaci: Typis Societatis S. Joannis Evang., 1925. Knyga saugoma Joniškių bažnyčios archyve, be sign.

⁹¹ Quaestiones Theologicae Canonico-Morales, ex materiis de septem Sacramentis, SS. Canonum, Conciliorum, et SS. Patrum autoritate firmatae, per casus factos, non fictos explanatae a R. P. Alexandro Bakanowski Universitate Vilnensi Societatis Jesu, Ordinario Professore, Vilnae: Typis Academicis Societatis Jesu, 1732. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

koj⁹² (rusų kalba, sunkiai įskaitoma). Pieštuku „Bažnytinių giesmių“⁹³ knygoje, saugomoje Labanore, pasirašė daraktorius ir knygnešys Karolis Baužys (1860–1935): „Karolis Baužys“. Zakristijonas Baužys apie 40 metų špitolėje mokė Labanoro parapijos vaikus, o klebonai Kazimieras Bandzevičius ir Ignotas Šopara pritarė jo veiklai⁹⁴. Nurodydamas datą, knygoje pasirašė Kuktiškių klebonas Kazimieras Daukša: „Kun. Daukša 1901 m.“⁹⁵; panašiai Suginčiuose – Smilgevičius: „Smilgiewicz / 1897 / III. 13“, Antanas Ragažinskas: „A. Rogożyński / 1895 / IX. 11“⁹⁶, P. Tomaševskis: „X. P. Tomaszewski / 1890“⁹⁷. Kituose asmenvardiniuose nuosavybės įrašuose nurodoma vieta: „Ex Libris Joannis Leonowicz Parochi Krupensis“⁹⁸, „X. Wolski Wikaryusz Wiłkomierski“⁹⁹ (kun. Juozapas Volskis Labanore minimas 1855 ir 1857–1863 m.; jis turėjo asmeninę biblioteką, kurioje buvo 141 tomas knygų; po 1863 m. sukilimo biblioteka konfiskuota ir 1866 m. perduota Vilniuje kuriamai Viešajai bibliotekai¹⁰⁰). Kiti kunigai nurodydavo

⁹² Szłużba Boża. Wydane nowe. Be antraštinio lapo. Saugoma Inturkės bažnyčioje, be sign.

⁹³ Cationale Ecclesiasticum complectens ea, quae in Ecclesiis per Poloniam ex praescripto synodorum provincialium decantari solent, cum instructione ad cantum choralem, Vilnae: Typis et impensis Josephi Zawadzki, 1878. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

⁹⁴ Benjaminas Kaluškevičius, Kazys Misius, *Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai 1864–1904*, Vilnius: „Diemedžio“ leidykla, 2004, p. 58.

⁹⁵ RĮ knygoje: Cationale Ecclesiasticum ad Normam Ritualis Sacramentorum Petri-coviensis nec non aliorum Antiquorum Librorum Gradualis scilicet, Antiphonarii, Processionalis et Psalterii, Posnaniae: Apud Bibliopolam Jaroslauam Leitgeber, 1892. Kuktiškių bažnyčios archyvas, knygos nr. 90.

⁹⁶ Theorema et Praxis, to jest Royważne y sprawne ratowanie chorych, pomaganie umierającym, posilenie konaiących dla informacji kapłanom poczynaiącym koło chorych pracować, Kraków: Nakładem wydawnictwa dzieł katolickich Władysława Jaworskiego, 1871. Knyga saugoma Suginčių bažnyčios archyve.

⁹⁷ Zasady wiary katolickiej przykładami historycznemi objaśnione czyli Katechizm historyczny przez X. Jana Schmida, t. 1–3, Warszawa: Nakładem i Drukiem J. Glückberga, 1855. Greičiausiai knygą perėmė iš giminaičio kunigo, galbūt iš dėdės.

⁹⁸ RĮ knygoje: Biblia Sacra Vulgatae Editionis, Sixti V Pontificis Max. Jussu Recognita, Venetiis: Ex Typographia Remondiniana, 1757. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

⁹⁹ RĮ knygoje: Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Consilii Tridentini Restitutum S. Pii V. Pontificis Maximi Jussu editum, Polociae: Apud Patres Scholarum Piarum, 1826. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

¹⁰⁰ Spisok sočinenijam, sekvestrovannym u Nastojatelja Labonarskago Kostela Ksendza [Josifa] Voljskago (rusų k.), apie 1866. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių

tik luomą ar kunigystės laipsnį: „Ex Libris Josephi Matulewicz Sacerdotis Saecularis“¹⁰¹ [II. 4], „Ex Libris Ignatii Kalinowski Sacerdotis“¹⁰², „Do / Księżdzia Teodora Wobolewicza / Biblioteki ta Książka się należy“¹⁰³ (Teodoras Vabalevičius 1880–1890 m. buvo Molėtų bažnyčios klebonas). Kai kurie šios kategorijos įrašai atspindi bendrą informaciją, atskleidžiančią ir knygos įsigijimo laiką, ir (arba) įrašo datą: „Ex libris C. Walunas / Anno Dni 1895. mense Julii 8 die“¹⁰⁴ (knygos savininkas Kazimieras Valiūnas 1891–1900 m. buvo Kuktiškių bažnyčios klebonas); „Exlibris / Joannis Hołownia / 1897 an./23.IX“¹⁰⁵, „Iz. Steponaitis / Zelva / 1931 m.“¹⁰⁶ (knyga „sankcionuota“ apvaliu sovietinės valdžios instancijų išduotu Giedraičių bažnyčios antspaudu). Žinoma keletas įrašų, susijusių su Molėtų dekanate aktyviai veikusiais vienuoliais, dirbusiais sielovadinį darbą, teikusiais sakramentus. Pamokslų tomelyje¹⁰⁷, saugomame Suginčių bažnyčioje, pasirašė tėvas

skyrius, f. 3, b. 232, l. 1–2; plg., Urszula Paszkiewicz, *Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej (spis za lata 1510–1939)*, Warszawa: Wspólne Dziedzictwo, 1998, s. 112.

¹⁰¹ RĮ knygoje: *Theologia Moralis universa complectens Omnia Morum praecepta, et principia decisionis omnium Conscientiae casuum* ARP. Paulo Gabriele Antoine A.T.D. ad usum parochum, et confessoriorum, Bassani et Venetiis: Apud Remondini, 1770; *Exertitia spiritalia ad mentem et normam D. Ignatii conscripta et adaptata usui personarum pro Sacra solitudines singulis annis ineunda* R. P. Petro Antonio Maffei e Societate Jesu. Editio secunda, Augustae et Wiceburgi: Sumptibus Martini Veith, 1753. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

¹⁰² *Institutiones Theologicae quas ad usum seminariorum contraxit Petrus Collet Sacrae Theologiae Professor et in Sorbona Doctor. Tomus Primus, Culmae in Prussia: Post Quintam Parisiensem editionem Prima*, 1765. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

¹⁰³ *Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum S. Pii V. Pontificis Maximi Jussu editum*, Polociae: Apud Patres Dcholarum Piarum, 1826. Knyga saugoma Kirdeikių bažnyčios archyve, sign. 18.

¹⁰⁴ RĮ pirmajame priešlapyje, knygoje: *Missae Pro Defunctis ad commodiorem Ecclesiarum usum*, Ratisbonae: Sumptibus, Chartis et Typis Friderici Pustet, 1893. Kuktiškių bažnyčios archyvas, knygos nr. 93.

¹⁰⁵ RĮ knygoje: *R. P. Clari Vascoti Min. Obs. Reform. Prov. Institutiones Historiae Ecclesiasticae Novi Foederis, t. 1*, Editio Quinta, Vindobonae: Sumptibus Mayer et Comp., 1888. Kuktiškių bažnyčios archyvas, knygos nr. 78.

¹⁰⁶ *Vespare de Confessoribus non Pontificibus. Liturgische Vesper für die Feste der heiligen Bekenner welche nicht Bischöfe waren für Sopran, Alt, Tenor, Bas und Orgel von Oswald Joos. Opus 14*, Regensburg: Alfred Coppenrath's Verlag. Be l. m. Giedraičių bažnyčios archyvas, knyga be sign.

¹⁰⁷ Knyga be antraštinio lapo, saugoma Suginčių bažnyčios archyve.

Florijonas Žutautas: „Fr. Florianus Żuttowtt / Habet SIMPLICEM Hujus Libelli Usum Praemissus Superior[um]“. Prieš dovanodamas Videniškių vienuolynui Aristotelio „Politiką“, vienuolis Pranciškus Pranckevičius jame įrašė „Ex Libris Fratris Francisci Pranckiewicz Ordinis Canonicorum Regularium BB MM de Poenitentia“¹⁰⁸.

Nuosavybės įrašai kartais derinami su informacija apie knygos kainą: „Z Książ X. P. Ruskowskiego Kap[elana] But[rymańskiego] / Cena bez oprawy sr. Rubel 1.“¹⁰⁹ (XX a. pradžioje Vilniaus vyskupstėje buvo dvi Butrimonių bažnyčios – viena Merkinės dekanate (filija), kita – Rodūnios dekanate¹¹⁰). Suginčių bažnyčios kapelionas Steponas Vičevskis nuosavybės įrašė, be kita ko, nurodė ir knygos kainą bei įsigijimo aplinkybes: „Ex Libris Stephani Wiczewski Sacerdotis Saecularis Cleri. / 1828 Mar[tii] 8. die emi Vilnae quinque Flor[enos] pro com[m]oditate mea hoc Missale“¹¹¹. Taigi aiškiai pasakyta, kad knyga nupirkta už asmeninius pinigus, tad nenuostabu, kad Suginčių bažnyčioje būta tokio paties bendro naudojimo mišiolio. Minėto mišiolio paskutiniajame lape Vičevskis dar smulkiau aprašo knygos pirkimo aplinkybes: „Anno Dni 1828 men[sis] Martij 8. die Hoc Missale proprio sumptu comparatum Vilnae apud S. Casimirum per me infra subscriptum Quinque Florenis Polonicis N. 5. Flor. Testor ipse Possessor Stephanus Wiczewski mp“. Taigi Vičevskis siekė apsaugoti savo nuosavybę, tikino, kad knygą tikrai pirko Vilniuje prie Šv. Kazimiero bažnyčios (ten, beje, ji ir buvo išleista) už 5 lenkiškus auksinus. Įrašas rodo, kad Apšvietos laikotarpiu kunigams rūpėjo ne tik bendruomenės reikalai, bet ir asmeninė nuosavybė. Beje, vizitatoriai (pavyzdžiui, vyskupo Juozapo Ignoto Masalskio laikais) dažnai kėlė kunigų, ypač klebonų, turto (taip pat ir bibliotekos) (pa)likimo klausimus, neapibrėžtus bažnytinės teisės. Neretai turtą išsidalydavo giminės, o bažnyčiai nieko nelikdavo... Kartais

¹⁰⁸ *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai*. Katalogas, sudarė Nojus Feigelmanas, Irena Daugirdaitė, Petras Račius, Vilnius: VUB ir LLTI, 2003, p. 21, nr. 70.

¹⁰⁹ Wykład obrzędów Kościelnych historycznych i duchownych, Warszawa: w drukarni XX. Missyonarzy, 1828. Suginčių bažnyčios archyvas, be sign.

¹¹⁰ Directorium Horarum Canonicarum et Missarum pro Dioecesi Vilnensi in Annum Domini Bissextilem MCMVIII, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1907, p. 186, 195.

¹¹¹ Missae in Agenda Defunctorum tandum de servientes ex Missali Romano recognito desumptae cum ordinario et canone ut in ipsis servantur ad omnium ecclesiarum usum et commodatem, Vilnae: In Typographia Diaecesana Ad Domum Montis Salvatoris Congr. Missionis, 1806. Suginčių bažnyčios archyvas, be sign.

nustatyti, ar knyga priklausė asmeniniam, ar bendruomenės (parapijos, klebonijos) knygų rinkiniui, yra sudėtinga. Antai minėtas Kuktiškių klebonas Daukša „Evangelijų knygoje“¹¹² įrašė, kur, kada ir už kiek knyga pirktą: „1922 m. pirktą Vilniuje ir užmokėta 1100 lenkiškų markių“. Neaišku, ar ji priklausė institucijai ar asmeniui, už kokias lėšas buvo pirktą. O štai įrašai, turintys tarpasmeninį ir bičiulišką naratyvą, liudija buvus asmeninę knygų rinkinį: „Kochanemu Kaziowi Michniewiczowi w dniu przyjęcia 4 m. święceń of. Julek. Wilno 1923“ (knyga saugoma Giedraičiuose); „Z Powinszowaniem / Imienin / Poswięca ks. F. Mieszkow[ski] / Kalwarya 1828 r. 23go Lutego“¹¹³ (knyga saugoma Suginčiuose). Nuosavybės įrašai atskleidžia ir savininkų kaitą, kai senojo knygos savininko vardas užbraukiamas šalia jo įrašant naujojo vardą ir pavardę. Antai Suginčiuose daugiatomiame Jokūbo Vujeko parengtame ir atnaujintame Biblijos leidimo egzemplioriuje¹¹⁴ buvo pasirašę savininkai, Žemaičių kunigų seminarijos alumnai B. Pšybiševskis ir A. Vildžiūnas, tačiau vėliau pirmojo pavardė buvo išbraukta: „Al. Sem. Samog. B. Przybyszewski / A. Wildziunas“. Panašiai kun. Adolfas Bielskis knygoje „Dievo žodis“ pasirašė kartu su kun. F. Žukovskiu: „Ks. F. Żukowski / A. Bielski“, bet knyga liko Bielskiui. Taigi rankraštiniai įrašai rodo ir knygų įsigijimo būdą, taip pat komplektavimo šaltinius, tarp kurių šalia nurodytų pirkimų, dovanojimų minėtina ir prenumerata¹¹⁵.

Kultūrologiniu, raštijos sklaidos požiūriu vieni įdomiausių yra įrašai, rodantys, kaip Lietuvos žmonės buvo „klampinami“ kirilicos pin-

¹¹² Evangelijos visų metų nedėlioms ir šventėms. Skaitomos bažnyčiose iš sakyklos. Parengė spaudai kun. Vincas Zajančkauskas, Vilnius: Syrkino Spaustuvė, 1922.

¹¹³ Dom Boży to jest praktyczne wskazówki budowania, naprawiania i utrzymania Kościołów na wzór dzieła ks. Barbier de Montault napisał ks. A. Brykczyński. Wydanie drugie, Warszawa: Nakładem Teodora Paprockiego i S-ki, 1897.

¹¹⁴ Biblia Łacinsko-Polska czyli Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu podług X. Jakóba Wujka T. J. Wydanie X. S. Kozłowskiego Biskupa Łucko-Żytomiarskiego. Wydanie drugie, t. 1–4, Warszawa: Gebethner i Wolf, 1886-1887. Suginčių bažnyčios archyvas, be sign.

¹¹⁵ Antai Jonišio klebonas Felicijonas Piotrovskis, remiantis knygoje Obowiązki osób stanu duchownego przez X. R. H. Sevoa, t. 4, Wilno: w drukarni Dyecezalnej u XX. Missy-onarzy na Górze Zbawiciel, 1848, paskelbtu prenumeratorių sąrašu, buvo užsisakęs minėtą veikalą. Prenumerata, kaip bažnyčių ir privačių dvasininkijos bibliotekų komplektavimo šaltinis ir būdas, būtų atskira ir aktuali tyrimų tema.

klėse. Apiplyšusiam maldynėlyje (be antraštinio lapo)¹¹⁶ liko lietuviški Karolinos Čižaitės įrašai tiek lotyniškėmis, tiek kirilicos raidėmis: „Sita KNIGA/ KARALINAŠ CYZYCAS KUKTISKIU PARAPIJAS / ISZ WENASEDZA SZIŁAŁIU“; bandyta rašyti ir rusiškai: „Эта Книшка Каралины Чижици“¹¹⁷. Panašiam apiplyšusiam maldynėlyje Kazimieras Lunius nuo „Galiniškio balų“ (kaimas Suginčių parapijoje, į kurį Luniai atsikėlė XIX a. antrojoje pusėje) užašė ir lietuviškai, ir kirilicos rašmenimis (Казимиръ Лунюс). Šalia prierašas, primenantis pagąsdinimą ar užkeikimą: „Šita kniga / Priguli un Kazimeru Łunu / Kas ras situ knigu praszau / Atneszt [...]“ ir kirilica „Кас рас [...]“ (toliau neįskaitoma, knygoje nėra bibliografinių duomenų, saugoma Giedraičiuose). Inturkėje saugomame maldynėlyje, painiojant kirilicos ir lotyniškąjį šriftą, nurodytas savininko vardas: „Ksiąska Адама“. Išliko ir negrabiai įrašyta monograma „UZFG“ (knyga be antraštinio lapo).

Kunigai turėjo asmeninius antspaudus, kuriais ženklino knygas. Pavyzdžiui, Suginčiuose antspaudėliu „Książdz / Antoni Rogożyński / 1926 / III. 02“ kun. Antanas Ragažinskas, naujos bažnyčios statytojas, taip pažymėjo daugiatomį „Turiningų pamokslų rinkinį“¹¹⁸. Prie asmeninių nuosavybės knygos ženklų priskirtini ir antspaudai su monogramomis, pavyzdžiui, keturkampis su nugludintais kraštais antspaudėlis su inicialais (kirilica) „КЖ“ Giedraičių bažnyčioje saugomoje knygoje¹¹⁹. Knygos į Molėtų kraštą įvairiais keliais atkeliavo iš Vilniaus. Pavyzdžiui, Molėtų bažnyčioje saugoma knyga¹²⁰ su knygų prekybininko ir komercinės

¹¹⁶ Kuktiškių bažnyčios archyvas, be sign.

¹¹⁷ Plg. rankraštinį įrašą maldyne „Bašas Bałandeles arba Mažas Szaltinelis Mylistų Dievo“, Vilnius, 1863: „Та кннгеле / пригул Йуле / Дельонтате. / Картас топигус / памести прашав атнешт / и Акмене“. Knyga saugoma autoriaus Arvydo Pacevičiaus rinkinyje.

¹¹⁸ Zbiór treściowych przemówień w czasie świąt uroczystych i przygodnych. Przez ks. S. Zychowicza, cz. 2, Warszawa: w drukarni Franciszka Czerwińskiego, 1888; cz. 4, 1894. Suginčių bažnyčios archyvas, be sign.

¹¹⁹ Wielki i Świąty Tydzień czyli nabożeństwo Wielkiego Tygodnia według Mszału i Brewjarza Rzymsko-katolickiego. Wydanie siódme, Wilno: Nakładem i Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1908. Giedraičių bažnyčios archyvas, knyga be sign.

¹²⁰ Kurs Russkoj Grammatiki dlia nizšich učebnych zavedenij. Častj pervaja. Etimologija. Izdanie četvortoje, Voronež: Tipografija V. I. Isaeva, 1888 (rusų k.). Molėtų bažnyčios archyvas, be sign.

bibliotekos savininko G. Strakūno (rus. Г. М. СТРАКУН) knygyno ir bibliotekos¹²¹ ovaliu antspaudu, kurio legenda yra tokia: „Магазин Книг и Хот / И Библиотека в Вильне / Г. М. Стракуна“¹²². Suginčiuose saugoma knyga¹²³ su Danutos Podberskos knygrišyklos Kaune antspaudėliu: „Introligatornia / D. Podbereskiej / W Kownie“. Kai kurie kunigai savo asmeninius knygų rinkinius numeravo, taigi turėjo bibliotekos inventorių ar katalogą. Antai Juozapas Matulevičius iš Labanoro knygos „Moralinė teologija“¹²⁴ vidinėje pirmojo viršelio pusėje įrašė „N. 19“; panašiai paženklintas ir „Teologijos klausimų“¹²⁵ knygos antraštinis lapas. Knygos kainą nurodantys įrašai gali būti susiję ir nesusiję su savininko nuosavybės įrašu. Pavyzdžiui, minėtos Jonui Leonavičiui priklausiusios Biblijos¹²⁶ (Labanoras) [II. 5] pirmajame priešlapyje kaina įrašyta greičiausiai ne jo ranka, nes skiriasi rašysena, be to, išblukęs rašalas: „Constat Flor. 12“. O štai paskutinio viršelio vidinėje pusėje įrašas, regis, yra minėto savininko: „Anno 1830. Emptus 2 Rub...“. Bielskis Suginčiuose knygoje (pieštuku) taip pat žymėjo kainą. Antai „Šventosios liturgijos“, leistos 1894 m. Liuvene, parankinės knygos 2 tomas su įrišimu kainavo 1 rublį ir 58 kapeikas. Knygos kainą asmeniniame rinkinyje Juozapas Matulevičius (Labanore) žymėjo pagal

¹²¹ G. Strakūno knygynas ir komercinė biblioteka-skaitykla, netapatintini su Mato Strašūno (1817–1885) įsteigta žydų viešąja biblioteka prie Didžiosios sinagogos, buvo įsikūrę Vilniuje, Didžiojoje gatvėje.

¹²² Žinomi du šio knygininko antspaudo (KA) variantai, o šis neįregistruotas fundamentalioje studijoje ir kataloge: Vincas Kisarauskas, *Lietuvos knygos ženklai*, Vilnius: Mokslas, 1984, p. 121.

¹²³ *Uwielbienia Maryi przez św. Alfonsa Liguorego*. Wydanie piąte, Kraków: Nakład G. Gebhethera i Spółki, 1897. Suginčių bažnyčios archyvas, be sign.

¹²⁴ *Theologia Moralis universa complectens Omnia Morum praecepta, et principia decisionis omnium Conscientiae casuum ARP*. Paulo Gabriele Antoine A.T.D. ad usum parochum, et confessariorum, Bassani et Venetiis: Apud Remondini, 1770. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

¹²⁵ *Quaestiones Theologicae Canonico-Morales, ex materiis de septem Sacramentis, SS. Canonum, Conciliorum, et SS. Patrum autoritate firmatae, per casus factos, non fictos explanatae a R. P. Alexandro Bakanowski* Universitate Vilnensi Societatis Jesu, Ordinario Professore, Vilnae: Typis Academicis Societatis Jesu, 1732. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

¹²⁶ RĮ knygoje: *Biblia Sacra Vulgatae Editionis, Sixti V Pontificis Max. Jussu Recognita*, Venetiis: Ex Typographia Remondiniana, 1757. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

formulę „NB Hic Liber Constat...“¹²⁷. Nenurodant savininko, Mišioło¹²⁸ kaina (pieštuku) įrašyta ir Giedraičiuose – „Lit[ū] 175“.

Marginalijos. Kiek kitokio pobūdžio yra memorialiniai-marginaliniai įrašai, susiję su artimų žmonių atminimu, fiksuojant svarbesnes jų gyvenimo datas. Labanore saugomoje „Dievo tarnystėje“¹²⁹ savininkas (-ė) užrašė, kad atsimintų: „tėvas Liudvikas atgulė [kapinėse] 1848 m. birželio 5 dieną / Motina [mirė] 1864 balandžio 11 dieną“¹³⁰ [lenkų kalba]. Tokių *remedium memoriae* įrašų, be kita ko, reikėjo užperkant mišias arba užsakant paminklą. Ne veltui jie užrašyti su savimi nešiojamoje knygoje, naudojamoje per pamaldas. Tarp marginalijų yra atmintinių, pavyzdžiui, mušančio laikrodžio Kuktiškėse nustatymo instrukcija, užrašyta *Brevioriaus* pirmajame priešlapyje¹³¹: „Laikrodžio nustatimas / Jei skubino – tai pastumti / prie raidės „S“ / Jei vel[u]oja, tai pastumti prie / raidės „F“ [kalba netaisyta – A. P.]. Knygose yra sentencijų, lakių posakių: pavyzdžiui, „Szczęśliwy ten, który nie zna grzechu“¹³² (gali būti, jog tai Suginčių klebono Bielskio jaunystės, mokyklos laikų įrašas). Dar svarbesni rankraštiniai tekstai, atspindintys raštijos sklaidą, kalbų vartojimą etnokultūriniu požiūriu mišriame regione, įklijuoti (įrišti) spausdintose knygos. Antai Kuktiškėse spausdintoje

¹²⁷ Exertitia spiritualia ad mentem et normam D. Ignatii conscripta et adaptata usui personarum pro Sacra solitudines singulis annis ineunda R. P. Petro Antonio Maffei e Societate Jesu. Editio secunda, Augustae et Wiceburgi: Sumptibus Martini Veith, 1753. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

¹²⁸ Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum S. Pii V Pontificis maximi Jussu editum, Ratisbonae: Sumptibus et Typis Friderici Pustet, 1929. Giedraičių bažnyčios archyvas, knyga be sign.

¹²⁹ Służba Boża czyli Nabożeństwo domowe i Kościelne używane przez Chrześcijan Rzymsko Katolickiego Kościoła. Z przydatkiem nauki...tudzież ze zbiorem Pieśni nabożnych. Zebrane przez X. S. K. [Wilno]: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1865. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

¹³⁰ Ojcie Ludwik Spoczywa w 1848 r. Iunijs 5 dnia. Matka spoczywa w 1864 apryla 11 dnia. Kt. lape, kartojant įrašą, padaryta klaida, nurodant, kad motina mirė vasario (*februarya czyli lutego*) mėn. 11 d.; rašyta senyvo amžiaus žmogaus.

¹³¹ Breviarium Romanum. ex Decreto SS. Consilii Tridentini restitutum. Pars Autumnalis, Ratisbonae: Sumptibus et Typis Friderici Pustet, 1891. Kuktiškių bažnyčios archyvas, knygos nr. 83.

¹³² Dictionarium Latino-Polonicum ad usum Studiose Juventutis, Polociae: In Privilegiata a Sua Imperatoria majestate Typographia Coll. Soc. Jesu, 1795.

knygoje¹³³ išliko iš lietuvių į lenkų kalbą versta liaudies mėgstama Antano Strazdo giesmė „Pulkim ant kelių“ (*Pieśń przed zaczęciem Mszy świętej tłumaczona z Litewskiego*¹³⁴). Tekstas užrašytas specialiai švariuose lapuose, įrištuose knygos gale, po knygos turinio. Spėjama užrašymo data – XIX a. vidurys, bet ne anksčiau kaip 1833 m., nes tais metais buvo išspausdintas aptariamas giesmynėlis, kancionalas. Panašiai lietuviškos giesmės surašytos Labanoro bažnyčioje saugomoje knygoje „Dievo tarnystė“¹³⁵ [II. 6], tik šiuo atveju knygos viduryje specialiai įrištuose lapuose [II. 7-8]. Tarp giesmių (Swieykas Jezau, Diewie Gierybiej) yra minėtoji „Pulkim ant kelių“¹³⁶. Natūralu, kad bažnyčiose saugomose knygose esama marginalinių įrašų, priskirtinų maldoms. Tarp jų minėtinos įdomios maldos prieš Švento Rašto skaitymą¹³⁷ ir po Švento Rašto skaitymo¹³⁸, užrašytos, regis,

¹³³ Cationale Ecclesiasticum complectens ea omnia, quae in ecclesiis solent. Editum 3tio, Varsaviae: Typis Congregationis Miss. Ad S. Crucem, 1833. Kuktiškių bažnyčios archyvas, knyga nr. 87.

¹³⁴ Tekstas: „1. Padnijmy na twarz, uderzmy czołem, / Tu Chrześciane zebrani społem- / Z pokorą szczerą płaczem i wiarą / Przed zbawiciela straszną ofiarą.- 2. Błagamy Ciebie Iezu nasz drogi, / Wysłuchaj modły udziel czas błogi. / Błogosław nasze domowstwo całe / Urodzaj w polu plony nie małe. 3. Daj zdrowie, miłość, pokój i zgodę, / a duszom w czyscu wieczną ochłodę. / Niech dobroc Twoja wszystkich obdarza / Przez tę ofiarę świętą Ołtarza. 4. Podamy na Twarz Ty miłosierny, / Iezu najśłodszy w chwale niezmierny/ Przyim Nas w Opiekę skłon serce Swoje. / Przytul strapionych pod skrzydła twoje.- 5. O dobry Iezu, błagamy Ciebie, / Udziel nam łaski w kazdey potrzebie; / Daj tu na Ziemi Ciebie miłować, / A w Niebie wiecznie z Tobą krolować- / Amen...“

¹³⁵ Służba Boża czyli Nabożeństwo domowe i Kościelne używane przez Chrześcijan Rzymsko Katolickiego Kościoła. Z przydatkiem nauki...tudzież ze zbiorem Pieśni nabożnych. Zebrane przez X. S. K. [Wilno]: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1865. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

¹³⁶ Pulkim ant kielu wisi kriksonie / trokszdami Jezou tawa małonies / Su aszaramis pulkim [...] Pabłagasłowik Jezou sald zawsis / Małdomis musu tewe auksciauis / Pabłagasłowik ir musu namus / Dok urodzaiu Gausingus łaukus / Dok zgadu miayly dok ir pakaiu / O duszam Cziscui dangiszku raiu / [...] Łaykik mus wisus apekay sawa / Turek wisadas pa sparnu sawa / Praszomies Jezu sukastu szirdzu / Małonies tawa dok mums datirti / Danguj su tawim wiecznej Giwinte / Amen.

¹³⁷ *Oratio ante lectionem S. Scripturae*: Adorno omnes veritates, quae in legendo capite continentur, volo in me excitare omnes eos sensus et effectus quibus Spiritus S. illos protulit. Obsecro te Domine Iesu Christe, ut eu (santrumpa) praesenti lectione fructum aliquem reportare valeam, da mihi intellectum ut discam mandata tua – Amen.

¹³⁸ *Post lectionem*: Omnes veritates in lecto capite contentas credo ac veneror, utinam illius Spiritus particeps officior, quo dicta et scripta sunt. Quae in hoc capite consilia ha-

Biblijos savininko Jono Leonavičiaus¹³⁹. Giedraičiuose maldynėlyje (be antraštinio lapo) tarp lietuviškų „atsiduksėjimų“ („JEZAU, MARIJA, JUO-ZAPAJ S. Jums atiduodu szirdi ir duszia mano!“) išliko lietuviškos litanijos rankraštinis tekstas (rašytas apie XIX a. vidurį) „Prie S. Kotrinos Pannos“: „Kristau iszgirsk mums / Kristau iszklausik mums / Tiewie isz Dangaus Diewe susimilk / Sunau atpirkejau swieto Diewe / Dwasia Szwinta Diewie / Trajcie Szwincziausia wienas / Szwinta Marija Melskis už mums / Szwinta Diewa gimditoja / Szwinta Panna ant Pannu / Swinta Kotrina Panna ir Muczelnikie / S. Kotrina Szlowies Motinos Diewa / Didzia padaugintoja / K[otrina] Tikra tarnu Diewa Siekiotoja / K[otrina] Leknos iszminties pawejkslas / K[otrina] nog Dwasios S. Mokslu apszwiesta“ [Giedraičiai, be sign.]. Kiti panašūs dažnai bažnytinėse knygose pasitaikantys marginaliniai įrašai yra susiję su kunigų profesine veikla – tai pamokslų fragmentai, naudingos citatos jiems rengiantis, pastabos apie bažnytines ceremonijas ir jų atlikimą pagal bažnytinių sinodų nutarimus, ištraukos iš teologijos veikalų. Tarp pamokslų minėtini tekstai „W człowieku cierpiącym przyplýwa wiary w Boga“ Giedraičių bažnyčioje saugomame Brevijoriuje¹⁴⁰ ir „Externa principia seu adventitia“ Labanoro Bažnyčioje saugomuose „Teologijos pagrinduose“¹⁴¹. Palaiminimo prieš išpažintį lotyniška formulė¹⁴² ir pastaba apie Varnių vyskupijos sinodo, vadovaujamo vyskupo Jurgio Tiškevičiaus, nutarimus krikšto ceremonijos klausimu¹⁴³ išliko minėtame

benur exequi et qua virtutum exempla continentur imitare adiuvante Dei gratia firmiter propono. Amen.

¹³⁹ Rį knygoje: Biblia Sacra Vulgatae Editionis, Sixti V Pontificis Max. Jussu Recognita, Venetiis: Ex Typographia Remondiniana, 1757. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

¹⁴⁰ Breviarium Romanum ex Decreto SS. Consilii Tridentini restitutum. Pars Verna, Ratisbonae: Sumptibus et Typis Friderici Pustet, 1902. Giedraičių bažnyčios archyvas, knyga be sign.

¹⁴¹ Institutiones Theologicae quas ad usum seminariorum contraxit Petrus Collet. Tomus Primus, Culmae in Prussia: Post Quintam Parisiensem editionem Prima, 1765. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

¹⁴² „Dominus sit in corde tuo et in labijs tuis ut digne et competenter confitiaris peccata tua: In Nomine Patris † Et Filij Et Spiritus San.“

¹⁴³ „Synodus Dioecisana Mednicen. sub Antonio Tyszkiewicz prohibited Infantes solemniter baptisare in domibus privates (rxcepto cum urgentissimae necessitates), necnon infants alienate paracciae, sine venia parochi, sub poena suspensionis a Divinis. In necessitate SS. Olea non debe...deferri, sed in ecclesia supplen...Ceremoniae.“

rituale¹⁴⁴. Šie įrašai netiesiogiai susiję su knygos turiniu. Tiesiogiai su knygos turiniu susijusių marginalijų nėra daug. Viena charakteringiausių yra romėnų autoriaus Plinijaus Jaunesniojo (Gaius Plinius Caecilius Secundus, 62 – apie 113 m. po Kr.) „Laiškų“¹⁴⁵ tomelyje [II. 9]: „Stultissimum credo ad imitandum / non optima quaeq[ae] proponere / Plin. L. 2, epist. 5. / [ut] aliae bonae res ita bonus liber melior / est, quisq[ue] qvo major. in fd. L. 1, epist. 20 / dum suppetit vita, enitamur, ut mors / qvam gravissima, quae abolere possit / inveniatur L. 52, epist. 9“ [įrašo autorius neidentifikuotas]. Marginaliniams knygos ženklams galima priskirti ir netipiškus knygos antspaudus (KA), pavyzdžiui, KA su įrašu Kuktiškių bažnyčiai priklausiusio *Brevioriaus* antrajame priešlapyje¹⁴⁶: „1904 r. Nieciecz / 50 Iubileusz ogłoszenia Dogmatu / o Niepokal. Poczęciu Najśw. Maryi Panny“.

Knygoje esama įrašų, panašių į senųjų kalendorių, taip pat ir bažnytinių, parašėse paliktų įrašų, kuriuose esama tikrovės refleksijų, svarbių įvykių fiksavimo. Knygelės *Novum Rituale Minus* (Varšuva, 1906) priešlapyje jos savininkas įrašė: „29 Rugpjūčio 1915 m. vokiečiams užėinant padegtas buvo po Žeimenys“¹⁴⁷ [kalba netaisyta – A.P.]. Kiek tolimesnės, istorinės refleksijos susijusios su kraštui nusipelnusiais žmonėmis, kunigais. Antai greičiausiai kun. Bielskis į knygelę¹⁴⁸ įklijuotame lapelyje įrašė informaciją apie kun. Juozapą Lideikį, „nepaprastą žinovą lietuviškos kalbos“, kuris mirė Suginčiuose 1898 m. būdamas 38 metų. Kun. Bielskis šioje biogramoje pažymėjo, kad Lideikis rašė Aldono slapyvardžiu, daugiausia sakmes.

¹⁴⁴ Rituale Sacramentorum as aliarum Ecclesiae caeremoniarum ex Rituali synodi provincialis Petricoviensis depromptum in super aliquibus auctum, Vilnae: Typis Congregationis Missionis ad Dom. SS. Salvatoris, 1815. Suginčių bažnyčios archyvas, knyga be sign.

¹⁴⁵ C. Plinii Caecillii Secundi Epistolae ex recensione M. Jacobi Thomasi. Editio secunda revisa et emendata, Hallae Saxonae: Sumptibus Simon Johan Hubneri, typis Salfeldianis, 1686. Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

¹⁴⁶ Breviarium Romanum. Pars Autumnalis, Ratisbonae: Sumptibus et Typis Friderici Pustet, 1891. Kuktiškių bažnyčios archyvas, knygos nr. 83.

¹⁴⁷ Novus Rituale Minus, Warszawa: Nakładem księgarni M. Szczepkowskiego, 1906. Kuktiškių bažnyčios archyvas, knyga be sign.

¹⁴⁸ Preces ante et post Missam pro opportunitate sacerdotis dicendae, Ratisbonae: Sumptibus et typis Friderici Fustet, 1904. Suginčių bažnyčios archyvas, be sign.

Paratekstai ir intarpai. Knygose gana dažnai pasitaiko vadinamųjų atsitiktinių intarpų, arba akcencijų, kuriuos gausiausiai nusako šventieji paveikslėliai: apiplyšusiam katekizme lenkų kalba¹⁴⁹ rasti Aušros vartų Dievo Motinos, šv. Paulinos paveikslėliai; maldynėlyje „Dievo tarnystė“¹⁵⁰ – Šiluvos Švč. Mergelės Marijos atvaizdas. Inturkėje tarp apiplyšusių knygelių liekanų esama šv. Jono Bosco, Aušros vartų Dievo Motinos, šventųjų paveikslėlių. Minėtieji intarpai – tai ir knygose palikti laiškai, atvirlaiškiai, kiti užrašai atskirais lapais, niekaip nesusiję su knygos turiniu. Stirniuose tarp knygų išliko Suginčių klebono Bielskio rašytas atvirlaiškis (data pašto žymeklyje neįskaitoma) „Jo Garbei Stirnių klebonui“. Jame klebonas (greičiausiai Jonas Kazlauskas, arba Adomas Žemaitis) yra kviečiamas į Suginčiuose vyksiančias bažnytines iškilmes: „Gerb.[i]amas] klebone / Turiu garbes Jus kviesti / Pas save į dideles iškilmes į / Šv. Misijas, kurios Suginčiuose / įvyks Sekminių laike. Prasidės / prieš Sekmines, Šeštadienio vakare. Prašau Jusų ant visų dienų. Noriu žinoti, gal jau / šeštadienyj atvažiosi, ar Sekminių / pirmoj dienoj. Prašau parašyti, lauksiu. / Su pagarba Kun. A. Bielskis“ [kalba netaisyta – A. P.]. Giedraičių mišiole¹⁵¹ saugomas 1938 m. gegužės 3 d. laiškas [iš Gegužinės¹⁵²] [Giedraičių] dekanui, kurio autorius yra rašytojas, kraštotyrininkas kun. Nikodemus [Švogžlys-Milžinas] (1899–1985), didžiąją dalį sudėtingo gyvenimo dirbęs įvairiose Kaišiadorių vyskupijos parapijose (tarp jų Molėtų, Dubingių, Bijutiškio). Laiške, be kita ko, minima „sustojusi Neris“ („Neris šiemet sustojo 9/XII, stovi dar ir lauž už savaitės“) („Gegužinė tęsiasi keletą kilometrų palei Nerį“), autoriaus kelionė į Paryžių, taip pat asmenys – Mačiulskis, Liesevičius, Cijūnaitis. Tame pačiame Mišiole išlikęs ir Švogžlio-Milžino pasveikinimas dekanui [klebonui Kazimierui Liesevičiui (1883–1963)] šv. Kazimiero ka-

¹⁴⁹ Knyga be antraštinio lapo. Kuktiškių bažnyčios archyvas, be sign.

¹⁵⁰ *Ślužba Boża czyli Nabożeństwo domowe i Kościelne używane przez Chrześcijan Rzymsko Katolickiego Kościoła. Z przydatkiem nauki... tudzież ze zbiorom Pieśni nabożnych. Zebrane przez X. S. K. [Wilno]: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1865.* Labanoro bažnyčios archyvas, be sign.

¹⁵¹ *Missale Romanum ex Decreto Sacrosantcti Concilii Tridentini restitutum...Ratisbonae, Romae etc.: Sumptibus, Chartis et Typis Friderici Pustet, 1904.* Giedraičių bažnyčios archyvas, knyga be sign.

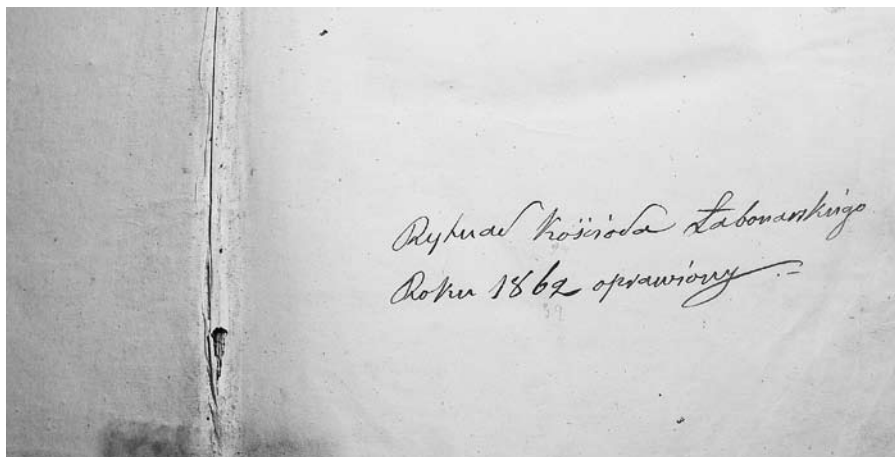
¹⁵² Čia N. Švogžlys kunigavo 1934–1938 m., paskui nuo 1939 m. buvo paskirtas į Onuški.

ralaičio Kazimiero iškilmių proga (be datos)¹⁵³. Laiškelis išsiskiria įdomiu turiniu ir forma: tekstas pajvairintas piešinėliais (Gedimino pilies bokšto Vilniuje eskizas). Taigi išlikęs būsimo tremtinio (Kazimieras Liesevičius 1949 m. suimtas ir nuteistas 10 m. kalėti, į Lietuvą grįžo 1955 m.) ir rašytojo korespondencijos fragmentas atskleidžia tarpukario Lietuvos dvasininkijos ryšius, asmeninio gyvenimo, biografijos detales.

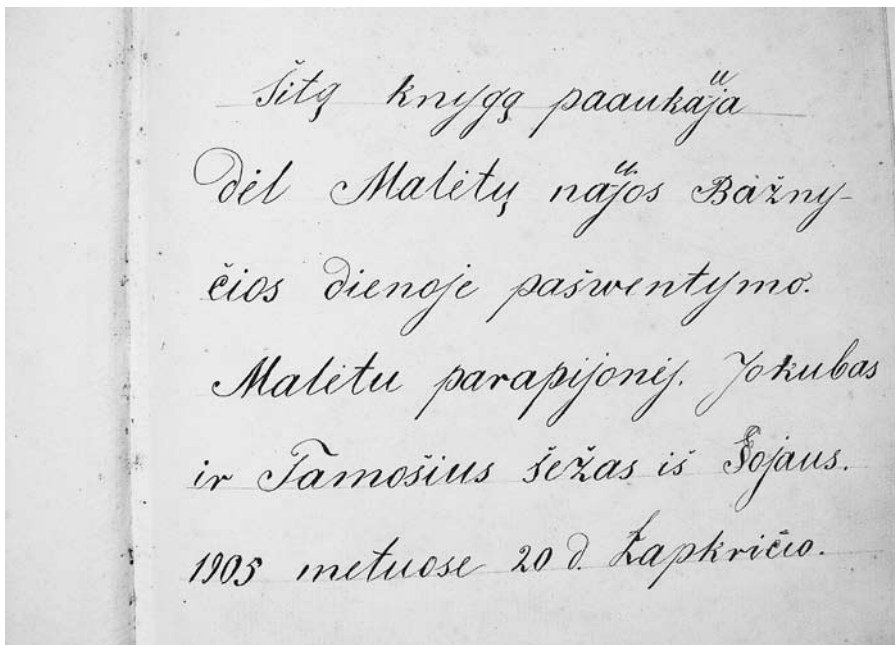
Išvados. Molėtų dekanate veikiančiose bažnyčiose išliko nemažai įvairioms institucijoms, taip pat asmenims, daugiausia kunigams, priklausiusių knygų. Aptartieji knygų ženklai rodo, kad būta ne tik bažnytinių bibliotekų *sensu stricto* su liturginėmis ir apeiginėmis knygomis, bet ir parankinių parapijos, klebonijos, taip pat asmeninių kunigų bibliotekėlių su homiletine literatūra, pamokslų rinkiniais, teologijos veikalais. Institucinėms ir asmeninėms bibliotekoms priklausiusių knygų ženklai atskleidžia labai margą, įvairų ir savitą Molėtų krašto knygos pasaulį. Nuosavybės ženklai (antspaudai, lipdės, įrašai), marginalijos, paratekstai, intarpai knygose pateikti įvairiomis kalbomis (lenkų, rusų, lotynų, lietuvių). Jie atskleidžia sudėtingą krašto etnokultūrinę padėtį, bendruomenių tapatumų kaitą. Ypač svarbu, kad istoriniu požiūriu ryškėja ne tik apibrėžtos bažnyčių ir parapijų teritorijos, bet ir dekanatų bei vyskupijų žinių komunikacijos ryšiai, apimantys plačią diachroninę perspektyvą. Knygų ženklai – tai priemonė tam tikro regiono tradicijoms per knygos kultūrą pažinti. Vienas pamatinių jos sudedamųjų dalių buvo aukojimas ir labdara. Parapijos bendruomenės nariai, įskaitant ir dvasininkus, aukojo knygas, ypač liturgines ir bažnyčios choro, bendram naudojimui. Taip kūrėsi institucinės bibliotekos. Deja, daugeliu atvejų dėl XX a. okupacijų ir ateistinės propagandos jos buvo išblaškytos, sunaikintos, prarado savo pirmą pradžią krikščioniškąją misiją ir ryšį su praeities kartomis. Todėl viso šio knyginio, spaudos ir rankraštinio paveldo inventorizacija, tyrimai, pristatymas bei sklaida visuomenėje šiandien tampa ypač aktualūs.

¹⁵³ „Illustrissime! Geras kunigas Dekanas! Nužemintas Kazimierai! Nekaltas žmogau! Danguis mylėtojau! / Su Širdimi, su siela ir savo sąžine / aš Tave sveikinu Šv. Kazimiero Karalaičio / Iškilimėse. / Sveikinu ir myliu. / Myliu ir gera linkėju. / Linkėju gera ir džiaugiuosi Tavo / nužemintu gyvenimu, širdingom maldom, / šypsančiu veideliu, minkštu balseliu, / jautria širdede, gražia siela ir lengva sąžine. / Tegul Dievas, Jo Motina ir Jų Šv. Kazimieras laimina Tave.“

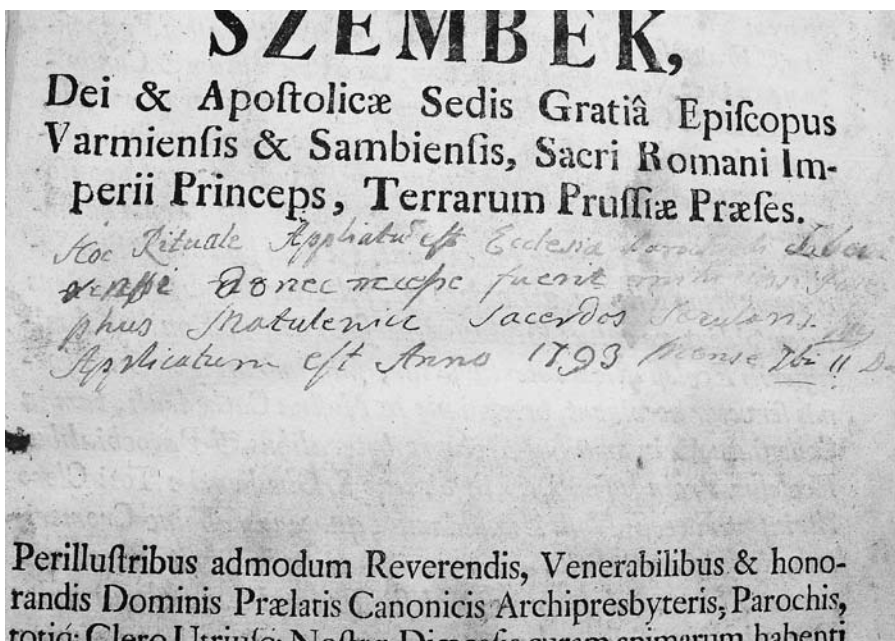
ILIUSTRACIJOS

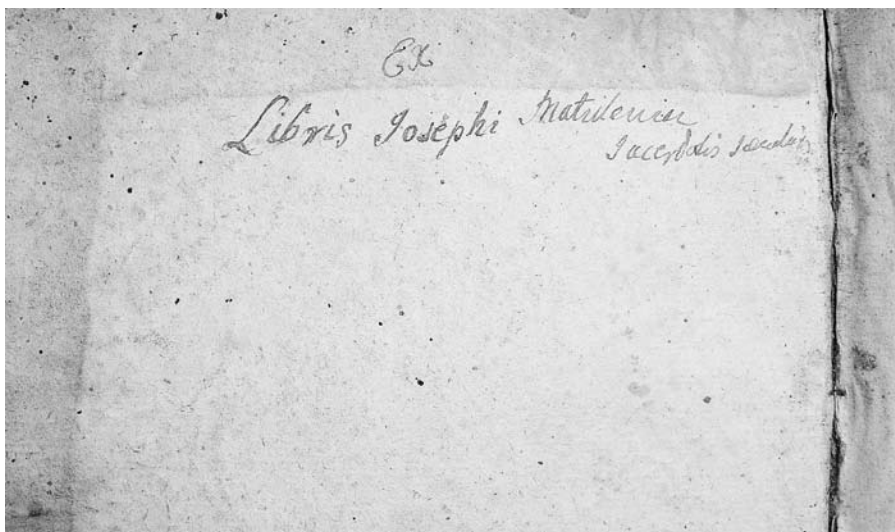
1. Įrašas apie *Ritualo* (Braunsbergas, 1733), kažkada priklausiusio kun. Juozapui Matulevičiui, įrašimą 1862 m. (iki 2009 m. gaisro buvo saugoma Labanoro bažnyčioje)

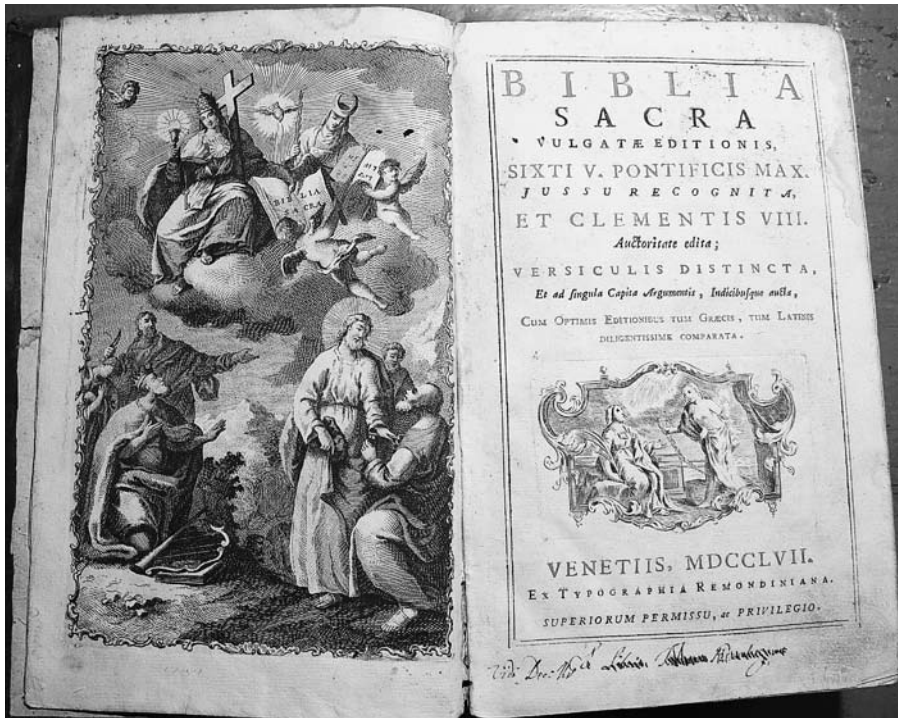
2. Mišiolio paaukojimo Molėtų bažnyčios pašventinimo 1905 m. proga įrašas (Molėtų bažnyčios rinkinys)

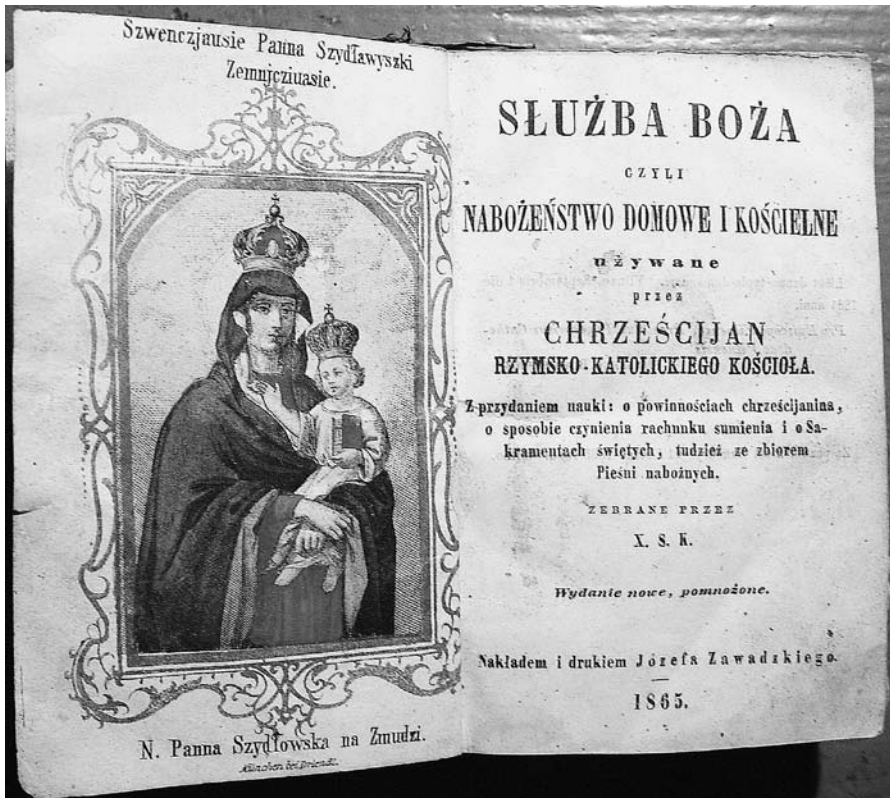
3. Kun. Juozapo Matulevičiaus *Rituale* (Braunsbergas, 1733) perdavimo Labanoro bažnyčiai įrašas (iki 2009 m. gaisro buvo saugoma Labanoro bažnyčioje)

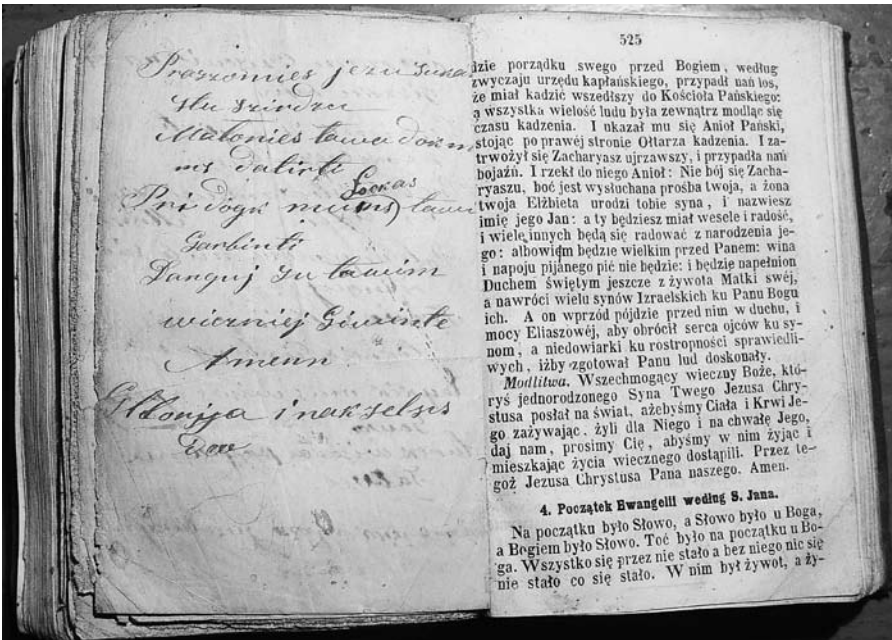
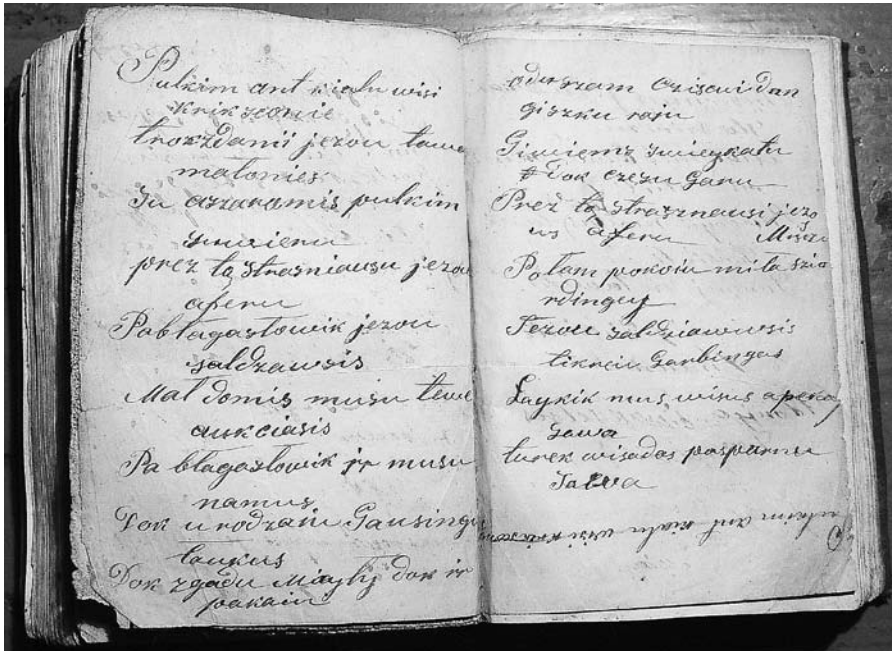
4. Kun. Juozapo Matulevičiaus knygos nuosavybės įrašas knygoje *Moralinė teologija* (Vene-
 cija, 1770) (iki 2009 m. gaisro buvo saugoma Labanoro bažnyčioje)

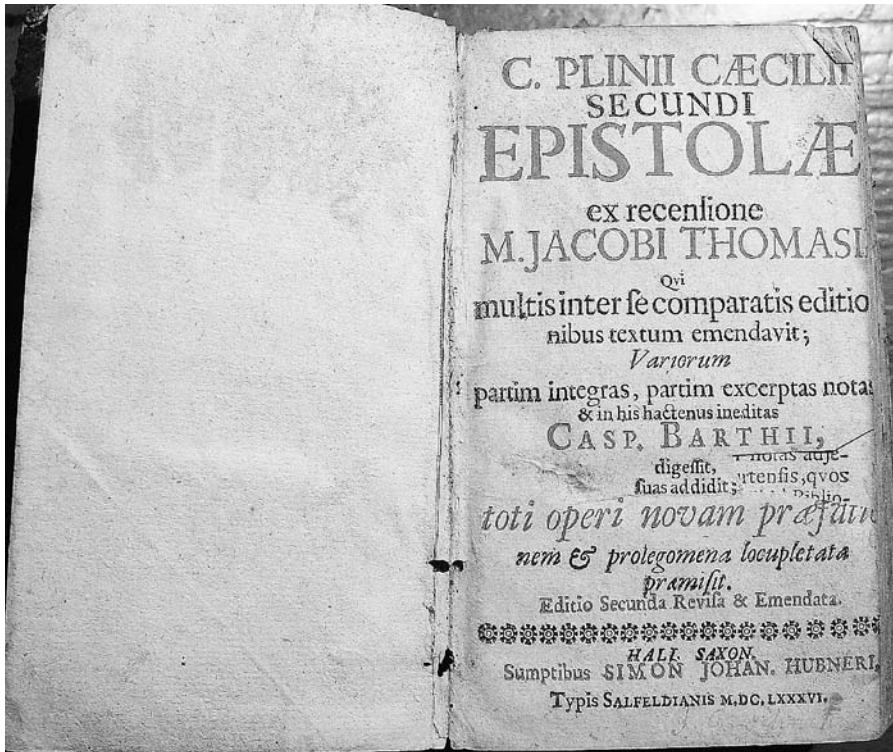
5. Kun. Jonui Leonavičiui priklausiusios *Biblijos* (Venecija, 1757) antraštinis lapas (iki 2009 m. gaisro buvo saugoma Labanoro bažnyčioje)

6. Knygos *Dievo tarnystė* (Vilnius, 1865) priešlapis ir antraštėnis lapas (iki 2009 m. gaisro buvo saugoma Labanoro bažnyčioje)

7–8. Giesmės „Pulkim ant kelių“, įrištos knygoje *Dievo tarnystė* (Vilnius, 1865), fragmentas (iki 2009 m. gaisro buvo saugoma Labanoro bažnyčioje)

9. Gajaus Plinijaus Cecilijaus Jaunesniojo (62–113 m.e.m.) *Laiškų* (Halė, 1686) antraštinis lapas (iki 2009 m. gaisro buvo saugoma Labanoro bažnyčioje)

THE LIBRARIES OF THE CHURCHES OF THE MOLĖTAI
DEANERY: IN THE LABYRINTHS OF BOOK SIGNS

Arvydas Pacevičius

Summary

A considerable number of books that belonged to various institutions as well as individuals, mostly priests are preserved in the active churches of the Molėtai deanery. Their book signs indicate that there were not only church libraries *sensu stricto* with liturgical and ritual books, but also small parish, pastor's house, as well personal priest libraries with homily literature, collections of sermons, theological works. The book signs belonging to institutional and personal libraries reveal the very many colored, diverse and original world of the Molėtai territory. Signs of ownership (seals, inserts, inscriptions), marginalia, paratexts, and insertions in the books are written in various languages (Polish, Russian, Latin, Lithuanian) and indicate the complicated ethnocultural situation of the territory, the changes in the identity of the communities.

It is especially important that from a historical perspective not only the communication ties of the territory's churches and parishes become clearer, but also of the deaneries and dioceses, comprising a broad diachronic perspective. Book signs are a means and instrument to recognize the traditions of a particular region, reflected in the book culture. Fundamental component parts were offering and charity. The members of the parish community, including the clergy, donated books, especially liturgical and church choir ones, for common use. In this way institutional libraries were being created. Unfortunately, in many cases because of the 20th c. occupations and atheistic propaganda they were scattered, destroyed, losing their primary Christian mission and ties with earlier generations. Therefore, the inventorization of all this book, press, and manuscript heritage, research, presentation and distribution to society is an especially important goal today.